

Τα **μνημεία της Αθηναιϊκής Ακρόπολης** ενδιαφέρουν τόσο τους Έλληνες όσο και το διεθνές κοινό. Θεωρείται λοιπόν δεδομένο ότι οφείλουμε να τα διατηρήσουμε και να τα αναδείξουμε. Οι ναοί επάνω στον Βράχο δεν είναι απλώς ένα τμήμα της αρχιτεκτονικής κληρονομιάς των νεοελλήνων. Είναι κάτι πολύ περισσότερο. Έχουν μοναδική σημασία για τον Δυτικό πολιτισμό γιατί ήταν τα ιδεώδη πρότυπα αρχιτεκτονικής τόσο κατά την Αρχαιότητα όσο και για τη μετά την Αναγέννηση εποχή. Είναι τα τεκμήρια μιας πολιτιστικής ακμής από τις λίγες που γνώρισε η ανθρωπότητα.

Οι προθέσεις αυτών που έκτισαν τον Παρθενώνα, τα Προπύλαια, το Ερέχθειο και τον ναό της Αθηνάς Νίκης είναι γνωστές: Ήταν κτισμένα για τους θεούς. Τέλεια από πλευράς αρμονίας και τέχνης. Ήταν κτισμένα για τους αιώνες. Τέλεια ως κατασκευές. Ήταν κτισμένα για το γόητρο της πόλης-κράτους. Εντυπωσιακού μεγέδους και πλούτου διακόσμησης.

Η συγκυρία πολλών παραγόντων του 5ου π.Χ. αιώνα έφερε στην Αθήνα μια πολιτιστική ακμή χωρίς προηγούμενο. Οι δημοκρατικοί δεσμοί, η κοινωνική συνοχή, η ανθηρή οικονομία, η συρροή νησιωτών μετοίκων μαρμαράδων και η παρουσία ταλαντούχων αρχιτεκτόνων και γλυπτών, συνδυάσθηκαν με την ακμή των άλλων τεχνών, αλλά και της πολιτικής, της

φιλοσοφίας και του θεάτρου για να δημιουργηθεί η πολιτιστική αυτή κορύφωση. Η ευθύνη για τη διατήρηση, τη διαχείριση και την ανάδειξη των μνημείων της κλασικής περιόδου είναι τεράστια.

Το 1975, με πρωτοβουλία του Πρωθυπουργού Κ. Καραμανλή και του τότε Υπουργού Πολιτισμού Κ. Τρυπάνη συγκροτήθηκε η Επιτροπή Συντηρήσεως Μνημείων Ακρόπολεως ΕΣΜΑ η οποία έχει την ευθύνη των μελετών και των έργων από τότε. Το 1975 δεν επανελήφθη το λάθος των παλαιότερων αναστηλώσεων των προγραμμάτων του Νικ. Μπαλάνου, της εκτέλεσης δηλαδή του έργου από έναν μόνον άνθρωπο. Αντιθέτως, υπήρξε μια πολυεπιστημονική επιτροπή και ένα σύστημα διπλού ελέγχου των αποφάσεων της. Πράγματι, στην ΕΣΜΑ μετέχουν αρχαιολόγοι, αρχιτέκτονες, πολιτικοί μηχανικοί και χημικοί αρμόδιοι συντήρησης των υλικών. Ο έλεγχος των μελετών γίνεται από την ΕΣΜΑ και το Κεντρικό Αρχαιολογικό Συμβούλιο και η δημοσιότητά τους στη διεθνή κοινότητα ειδικών, σε διεθνείς συναντήσεις που συγκαλούνται με αυτόν τον σκοπό.

Ήδη από το 1999 το Τεχνικό Γραφείο, μετεξελίχθηκε σε αυτόνομη Υπηρεσία, με σκοπό την επιτάχυνση του ρυθμού και την ολοκλήρωση των έργων. Είναι η Υπηρεσία Συντήρησης Μνημείων Ακρόπολης (ΥΣΜΑ) που διαθέτει πλήρες σύστημα διοικητικής και οικονομικής στήριξης και ιδιαίτερο Διευθυντή.

ISBN: 978-960-214-935-5

© ΥΠΠΟΤ - Υπηρεσία Συντήρησης Μνημείων Ακρόπολης - Τομέας Ενημέρωσης και Εκπαίδευσης

Ορθοφωτομωσαϊκό της κάτοψης του βράχου της Ακρόπολης. (Δ.Μ.)
(ΥΣΜΑ - Έργο: "Ανάπτυξη Γεωγραφικών Πληροφορικών Συστημάτων στην Ακρόπολη των Αθηνών" - Χρηματοδότηση από το Ε.Π. "Κοινωνία της Πληροφορίας".)

ΑΠΟΚΑΤΑΣΤΑΣΕΙΣ ΑΡΧΑΙΩΝ ΜΝΗΜΕΙΩΝ - ΑΚΡΟΠΟΛΗ

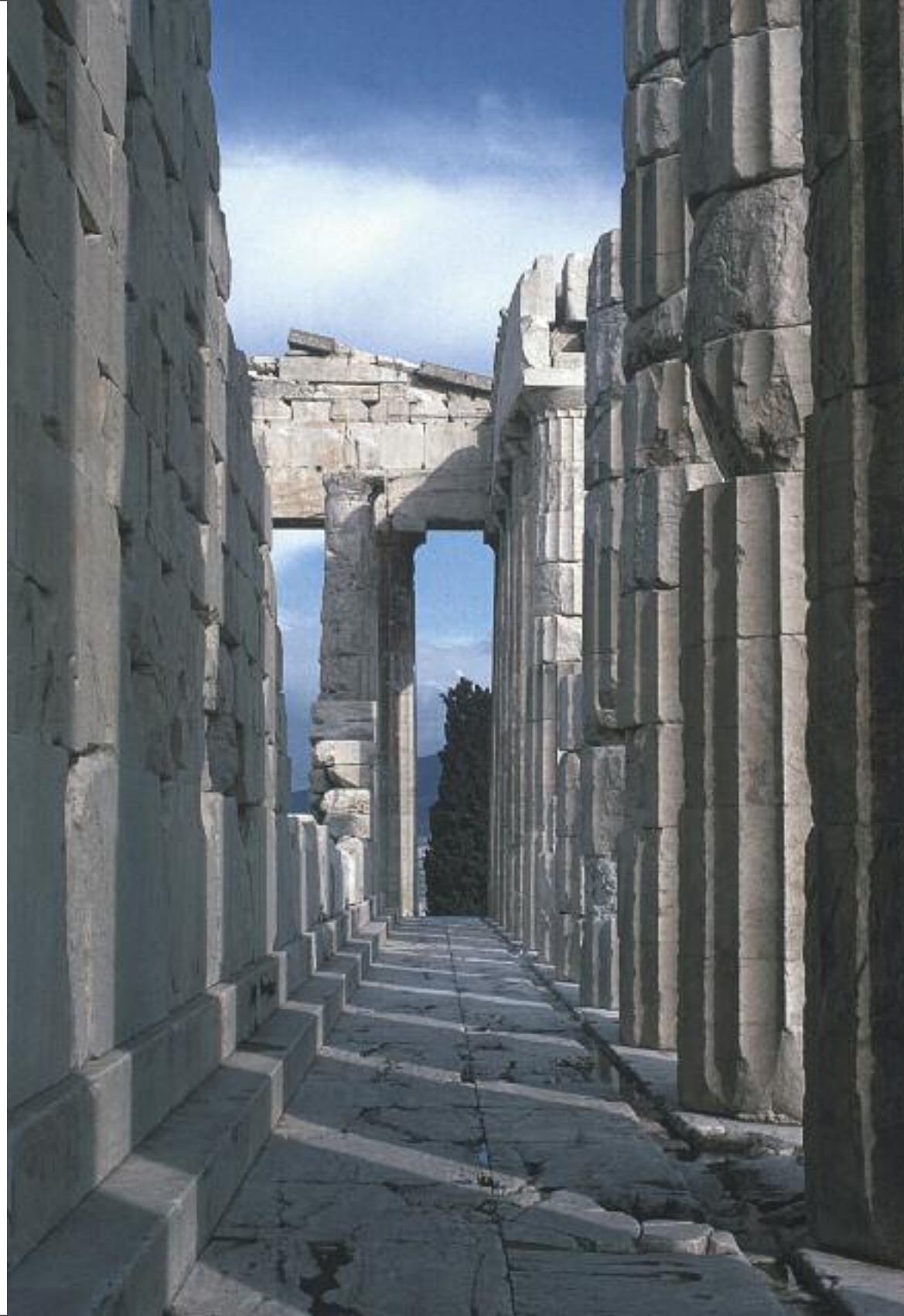
Η συντήρηση και η αποκατάσταση της αρχιτεκτονικής κληρονομιάς, των αρχαίων και ιστορικών δηλαδή μνημείων και συνόλων, θεωρείται αυτονόητη στον σύγχρονο κόσμο. Το να διατηρείς ένα μέρος των πολιτιστικών αγαθών τα οποία μάλιστα ανήκουν στο κτισμένο περιβάλλον αποτελεί μια πολιτισμική δραστηριότητα καθ' αυτήν.

Είναι φανερό ότι κατά τα τελευταία χρόνια η εκτίμηση του μνημειακού πλούτου συνεχώς αυξάνεται και οι προσπάθειες για τη διατήρηση και την προβολή του πολλαπλασιάζονται όπως και εκείνες για το φυσικό περιβάλλον. Διότι και τα δύο αποβλέπουν στην ποιότητα της ζωής.

Η διατήρηση των παλαιών και ιστορικών μνημείων σε πόλεις ή περιοχές που απειλούνται από τη γενίκευση μιας άμορφης, τυποποιημένης και βιομηχανοποιημένης νέας αρχιτεκτονικής, είναι μία αντίσταση στην τάση ισοπέδωσης και ομοιομορφίας του πλαισίου της ζωής μας. Η ποικιλότητα και η ιστορική φόρτιση έχουν άμεση σχέση με την ποιότητα του βίου, αλλά και με την ταυτότητα μιας πόλης, μιας περιοχής ή και μιας χώρας.

Η προσπάθεια για τη διατήρηση της πολιτιστικής κληρονομιάς απαιτεί ειδικές φροντίδες, δαπάνες και εξειδικευμένους, έμπειρους διαχειριστές. Οι αποκαταστάσεις των μνημείων στηρίζονται σε μια πολυεπιστημονική μεταχείριση και σκοπό έχουν να κρατήσουν αναλλοίωτες τις αξίες που αυτά εκφράζουν, να αντισταθούν στη φθορά του χρόνου αλλά και να κρατήσουν τη μορφή τους που εκφράζει το πνεύμα μιας εποχής. Όλα αυτά αντιμετωπίσθηκαν θεωρητικά στην Ευρώπη ήδη από τις αρχές του 19ου αιώνα και δοκιμάσθηκαν σε εκατοντάδες περιπτώσεις έτσι ώστε να έχουμε σήμερα συστήματα αξιολόγησης και τρόπων εργασίας με γενική αποδοχή.

Το νότιο περὶ του Παρθενώνα από τα δυτικά προς τα ανατολικά.

Θα μπορούσε κανείς να διακρίνει:

α) **Επεμβάσεις σωστικές**, όπως είναι οι στερεώσεις, οι δομικές αποκαταστάσεις ή η απομάκρυνση έργων τέχνης από κάποιο μνημείο ως εσχάτη λύση για τη σωτηρία τους

β) **Επεμβάσεις συντήρησης** όχι μόνο για τα ίδια τα μνημεία αλλά και για τη σωστή τους χρήση και

γ) **Επεμβάσεις για την αναβάθμιση των αξιών τους**, όπως είναι οι αναστηλώσεις και ενδεχομένως οι τμηματικές ανακατασκευές και οι διαμορφώσεις του περιβάλλοντος

Η εμπειρία έχει αποδείξει ότι η διατήρηση όλων των αξιών που εκφράζουν τα μνημεία επιβάλλει τον μινιμαλισμό των επεμβάσεων, τον κατά το δυνατόν περιορισμό τους. Έχει αποδείξει επίσης ότι στηρίζεται στη γνώση. Αφενός οι διαχειριστές τους πρέπει να έχουν όλη την πληροφόρηση για το ίδιο το μνημείο, την ιστορία του, την υλική του υπόσταση και τους λόγους που επιβάλλουν την επέμβαση. Αφετέρου το κοινωνικό σύνολο οφείλει να αποδέχεται τόσο την επέμβαση αυτή με βάση την παιδεία του και την άμεση πληροφόρησή του για τα προγράμματα που πρόκειται να εκτελεσθούν, όσο και τη δαπάνη για την πραγματοποίησή της.

Ειδικά στην Ελλάδα και τις χώρες γύρω από τη Μεσόγειο σώζονται πολλά μνημεία της αρχαιότητας. Είναι τα ορατά λείψανα ενός μεγάλου πολιτισμού που αναβίωσε κατά την Αναγέννηση για να αποτελέσει τη βάση του νεότερου δυτικού πολιτισμού. Τα αρχαία αυτά μνημεία, ίσως εκτός των θεάτρων, έχουν χάσει την αρχική τους χρήση και έχουν σήμερα μόνη “χρήση” ως εκθέματα. Κατά τις επεμβάσεις που γίνονται σε αυτά πρέπει να υπάρξει ισορροπία των δύο τάσεων αφενός, να διατηρήσουν τα ίχνη των ιστορικών τους περιπετειών και του ερειπιώδους χαρακτήρα τους και αφετέρου να βελτιώσουν τη μορφή τους έτσι ώστε να αναδεικνύουν κατά το δυνατόν την αρχική τους καλλιτεχνική αξία. Είναι φανερό ότι η ισορροπία αυτή δεν επιτυγχάνεται εύκολα και ότι διαφέρει από μνημείο σε μνημείο.

Οι ατυχίες των καιρών επί 2500 χρόνια προκαλούσαν τη συνεχή υποβάθμιση των μνημείων της Αθηναϊκής Ακρόπολης. Ό,τι υπέστησαν πάντως οφείλεται περισσότερο σε ανθρώπινες ενέργειες και λιγότερο στις δυνάμεις της φύσης. Οι μεγαλύτερες αιτίες της υποβάθμισης είναι:

- Πυρκαϊά και βανδαλισμοί στον Παρθενώνα κατά την υστάτη αρχαιότητα. Κακότεχνες επισκευές αργότερα.
- Μετατροπή του Παρθενώνα και του Ερεχθείου σε εκκλησίες, τον 6ο αι. Επιπτώσεις των νέων χρήσεων.
- Μετατροπή των Προπυλαίων σε κατοικία του μητροπολίτη και αργότερα σε οχυρωμένο παλάτι.
- Μετατροπή του Παρθενώνα σε Οθωμανικό τζαμί, το 1458.
- Έκρηξη πυριτιδαποθήκης στα Προπύλαια, το 1687.
- Κατεδάφιση του ναού της Αθηνάς Νίκης για τη δημιουργία προμαχώνα, το 1687.
- Έκρηξη πυριτιδαποθήκης στον Παρθενώνα κατά τον Β΄ Βενετοτουρκικό πόλεμο, το 1687.
- Ληλασία των γλυπτών από τον λόρδο Elgin, 1801-1804.
- Ζημιές κατά την Επανάσταση, βομβαρδισμοί, λεηλασία μετάλλων.
- Αστοχίες των αναστηλωτικών προγραμμάτων 1899-1933.

Από την εποχή του Περικλή έως τις μέρες μας ποτέ δεν έγινε συστηματική συντήρηση και στερέωση των μνημείων. Πρέπει επίσης να διευκρινισθεί ότι οι επεμβάσεις του 19ου και των αρχών του 20ου αιώνα είχαν ως σκοπό την αισθητική αποκατάσταση με αναστηλώσεις και όχι τη συντήρηση και τη στερέωση των μνημείων.

Πολλά από τα προβλήματα που αντιμετωπίζονται σήμερα στην Ακρόπολη οφείλονται σε μεγάλο βαθμό στην **αστοχία των προγραμμάτων μεταξύ 1899 και 1933**, των οποίων την ευθύνη είχε ο Ν. Μπαλάνος. Και η αστοχία οφείλεται στην ευρεία χρήση σιδήρου στις αναστηλωτικές του προσπάθειες. Εφαρμόστηκαν λοιπόν δοκάρια, συνδετήρες, σύνδεσμοι κ.ά. από κοινό χάλυβα του εμπορίου, τα οποία ενσωματώνονταν στα αρχαία μαρμάρινα αρχιτεκτονικά μέλη, που απολαξεύονταν καταλλήλως, με τη βοήθεια απλού τσιμεντοκονιάματος.

Τα αποτελέσματα ήταν καταστροφικά: Οξειδωση και συνακόλουθα διαστολή των σιδηρών στοιχείων με αποτέλεσμα τη θραύση των μαρμάρων όπου είχαν ενσωματωθεί. Κατά τη δεκαετία του '60, οι ζημιές ήταν παντού ορατές, με θραύσεις και πτώσεις κομματιών μαρμάρου. Οι αναστηλώσεις του Μπαλάνου είχαν θεωρηθεί πολύ καλές από πλευράς αισθητικής και ολοκλήρωσης της συνέχειας των μορφών, αποδείχθηκαν όμως ολέθριες από πλευράς κατασκευαστικής. Πού έγιναν;

Στα Προπύλαια: Στην ανατολική πρόσταση και στις μαρμάρινες οροφές του κεντρικού κτηρίου που σχηματίζονται από φατνώματα.

Στο Ερέχθειο: Στις οροφές των δύο προστάσεων, των Καρυατίδων και στη βόρεια, καθώς και στους πλάγιους τοίχους.

Στον Παρθενώνα: Στις δύο στενές όψεις του ναού, σε μεγάλο μέρος της βόρειας κιονοστοιχίας, στην εσωτερική δυτική πρόσταση και στους δύο τοίχους του σηκού.

Κατά τη δεκαετία του 1960 εμφανίστηκε όμως και ένας νέος παράγοντας ραγδαίας φθοράς των μνημείων. Η **ατμοσφαιρική ρύπανση** η οποία, σε συνδυασμό με την υγρασία, άρχισε να προσβάλλει τις μαρμάρινες επιφάνειες και να τις μετατρέπει με αργό ρυθμό, σε διαλυτό γύψο. Αυτό δημιούργησε άμεσο κίνδυνο των γλυπτών που στολίζουν τα μνημεία και των επιγραφών που έμειναν στο ύπαιθρο.

Όλα αυτά οδήγησαν στην ανάγκη επέμβασης και στα τέσσερα μνημεία της Ακρόπολης. Αποτελούσε πια πιεστικό καθήκον να αφαιρεθούν όλα τα σκουριασμένα σίδερα των παλιών αναστηλώσεων και να απομακρυνθούν τα γλυπτά προκειμένου να προστατευθούν στον κλειστό χώρο του Μουσείου. Τις ενέργειες αυτές ακολουθούσαν αφ' ενός η χρήση νέων φορέων και συνδέσμων από ένα ανοξειδωτο μέταλλο, το τιτάνιο, και αφ' ετέρου η προσθήκη αντιγράφων, από ειδικής σύνθεσης κονιάματα, στη θέση των αυθεντικών γλυπτών.

Κατά την επέμβαση όμως αποκαλύφθηκαν πολλές άλλες ανάγκες των αρχαίων μνημείων: υπήρχαν πολλαπλές θραύσεις πλείστων αρχιτεκτονικών μελών που οφείλονταν σε παλιές πυρκαϊές, σεισμούς, εκρήξεις και βομβαρδισμούς. Υπήρχαν επίσης πολλές παρατοποθετήσεις αρχιτεκτονικών μελών, αποτέλεσμα των εργασιών μεταξύ 1899 και 1933 κατά τις οποίες για λόγους ευκολίας ο Μπαλάνος τοποθετούσε ομοειδή μέλη σε τυχαίες θέσεις.

Κατά την εκπόνηση των μελετών έγινε φανερό ότι τώρα ήταν μια μεγάλη ευκαιρία να γίνει για πρώτη φορά συστηματική συντήρηση των μνημείων και παράλληλα να προωθηθεί και η αναστήλωση, δηλαδή να ενταχθούν στα τέσσερα μνημεία αρχιτεκτονικά μέλη (ή και κομμάτια τους) που κείτονταν ως τότε στο έδαφος. Τα σωστικά έργα συνδυάστηκαν έτσι με άλλα, που απέβλεπαν στην αναβάθμιση όλου του συγκροτήματος της Ακρόπολης.

Διεύρυνση ρηγμάτων από τον παγετό.

Διάβρωση μαρμάρου από μύκητες.

Μετακινήσεις σπονδύλων κίονα του Παρθενώνα οφειλόμενες σε σεισμό.

Θερμική δραύση σε κορμό κίονα του προνάου του Παρθενώνα.

Διεύρυνση ρηγμάτων από την παρασιτική βλάστηση.

Κυψελοειδής διάβρωση.

Ρύποι από τα περιστέρια.

Ίχνη από τη βίαιη απολάξευση των μορφών στην ανατολική μετόπη 10 του Παρθενώνα, αποτέλεσμα του φανατισμού κατά της αρχαίας θρησκείας.

Ρήγματα από κανονιές και σφαίρες σε κίονα της δυτικής πλευράς του Παρθενώνα.

Ρηγματώσεις μαρμάρων οφειλόμενες στη διόγκωση των σιδηρών στοιχείων. (Αρχειο ΥΣΜΑ)

Ίχνη από μεσαιωνική επιγραφή.

Ίχνη από τη βίαιη εξαγωγή μολύβδου για την κατασκευή σφαιρών.

Επιφάνεια πριονισμού λίθου της ζωφόρου του Παρθενώνα από τα συνεργεία του λόρδου Έλγιν.

Σακχαροειδής διάβρωση.

Διάφορες επικαθίσεις, αποτέλεσμα της ατμοσφαιρικής ρύπανσης. Διακρίνονται οι κόκκοι του μαρμάρου που έχουν χάσει τη συνοχή τους και σχηματίζουν κρούστα σκουρόχρωμη από την αιθάλη και τη σκόνη.

Κακή επανάχρηση αρχαίων μελών. Τέσσερα τμήματα κιονοκράνων αποτέλεσαν ένα. (Ι.Τ.)

Ηδη από το 1975 διατυπώθηκαν οι αρχές των έργων αποκατάστασης στην Ακρόπολη, οι οποίες έχουν ως υπόβαθρο τις αξίες τις οποίες αποδίδουμε στα αρχαία και τα ιστορικά κτήρια, ως πολιτιστικά αγαθά.

Ο **Χάρτης της Βενετίας** (www.icomos.org/venice-charter.html) είναι ένα διεθνώς αναγνωρισμένο κείμενο δεοντολογίας που σέβονται σχεδόν όλες οι χώρες, από το 1964 έως σήμερα. Τα άρθρα του Χάρτη διασφαλίζουν τη διατήρηση των **αξιών** που αναγνωρίζουμε στα μνημεία, τόσο κατά τη διαχείρισή τους όσο και κατά τις επεμβάσεις σ' αυτά για την αποκατάσταση, τη συντήρηση και την αναστήλωσή τους.

Τα προστατευόμενα από το νόμο κτήρια, ως **πολιτιστικά αγαθά**, έχουν λοιπόν κατ' αρχήν **καλλιτεχνική αξία**, πράγμα αυτονόητο για την Ακρόπολη, η οποία δεν επιτρέπεται να διαταραχθεί. Είναι όμως και κτήρια με **ιστορική και επιστημονική αξία**, είναι δηλαδή τεκμήρια της ιστορίας. Όχι μόνον της εποχής που κατασκευάστηκαν αλλά και όλων των εποχών, από τότε ως σήμερα. Ακόμα και οι καταστροφές και οι αλλοιώσεις έχουν αξία ιστορική γιατί μαρτυρούν τις περιπέτειες των μνημείων δια μέσου των αιώνων.

Οι **χρηστικές αξίες**, εξυπηρέτησης σημερινών αναγκών της κοινωνίας είναι επίσης σεβαστές. Ειδικά για τα μνημεία της Ακρόπολης μοναδική πια χρήση είναι αυτή του εκθέματος· τον όρο πρέπει να τον δούμε με πολύ ευρεία έννοια.

Ως **αξίες περιβάλλοντος** πρέπει να δούμε τον βράχο με τα μνημεία του ως πολύτιμο στοιχείο του αθηναϊκού αστικού τοπίου.

Ως **αξίες συναισθηματικές** πρέπει να δούμε τις ειδικές εκείνες σχέσεις που συνδέουν τα μνημεία της Ακρόπολης με την έννοια της εθνικής ταυτότητας για τους περισσότερους Έλληνες.

Όλα αυτά καλύπτονται από άρθρα του Χάρτη της Βενετίας και αφορούν όλο το ιστορικό και πολιτιστικό κτισμένο περιβάλλον μας. Ειδικά όμως για τα εξαιρετικά πολύτιμα μνημεία της Ακρόπολης η ΕΣΜΑ θέσπισε από το 1975 μερικές συμπληρωματικές αρχές που είναι εφαρμόσιμες μόνον σε κλασικά ελληνικά μνημεία κατασκευασμένα από λαξευτό λίθο ή μάρμαρο, και τις οποίες τηρεί με αυστηρότητα και συνέπεια έως τώρα.

α. **Αναστρεψιμότητα.** Δυνατότητα δηλαδή να επανέλθουμε στην κατάσταση που βρισκόταν το μνημείο (ή μέρος του μνημείου) πριν από την επέμβασή μας. Αυτή επιτυγχάνεται με δύο τρόπους: αφ' ενός με τον σεβασμό του αρχαίου υλικού και αφ' ετέρου με τη συστηματική τεκμηρίωση πριν και κατά την επέμβαση.

Πράγματι, σε αντίθεση με τον “τρόπο του Μπαλάνου”, ποτέ δεν απολαξεύεται ένα αρχαίο μέλος και οι μικρές εγκοπές οι απολύτως απαραίτητες για τους συνδέσμους από τιτάνιο περιορίζονται αποκλειστικώς σε θραυσιγενείς επιφάνειες· ποτέ δεν γίνονται σε λαξευμένες αρχαίες. Μια ειδική τεχνική καθιερώθηκε για τις περιπτώσεις προσαρμογής νέου μαρμάρου σε ακρωτηριασμένα αρχιτεκτονικά μέλη (βλ. έντυπο Νο 4). Η τεκμηρίωση άλλωστε, η οποία περιλαμβάνει ακριβή σχέδια και φωτογραφίες των μελών, προ, κατά το διάστημα και μετά από κάθε επέμβαση δίνει τη δυνατότητα όχι μόνον ελέγχου της εργασίας αλλά και έρευνας ιστορικής αξίας πληροφοριών για μέλη που ενσωματώνονται στην τελική ολοκληρωμένη μορφή του μνημείου.

β. **Σεβασμός στην αυτοτέλεια και τον δομικό ρόλο κάθε αρχιτεκτονικού μέλους.** Κατά την επέμβαση όλα τα μαρμάρινα μέλη θεωρούνται αυτοδύναμα έργα τέχνης και αποκαθίστανται, όπου αυτό είναι απαραίτητο, έτσι ώστε να ξαναπάρουν τον αρχικό δομικό τους ρόλο και την αρχική τους αντοχή μέσα στη συνολική κατασκευή. Εννοείται ότι με βάση την αρχή αυτή όλες οι παραποδοτηθείσες μελών που είχαν γίνει σε παλαιότερες αναστηλώσεις (όπως λ.χ. των λίθων των πλαγιών τοίχων του Ερεχθείου) τώρα διορθώνονται.

γ. **Περιορισμός των επεμβάσεων στις απαραίτητες.** Με κανένα τρόπο δεν επιθυμούμε να ανακατασκευάσουμε τμήματα των μνημείων που έχουν καταστραφεί. Οι προσθήκες νέου μαρμάρου ή νέων ολοκληρωμένων αρχιτεκτονικών μελών γίνονται μόνον όταν είναι απαραίτητο να στερεωθούν ή να υποστηριχθούν αυθεντικά αρχαία μέλη. Τα μνημεία διατηρούν τον χαρακτήρα του ερειπίου που έχουν και ο οποίος μαρτυρεί την ιστορική τους διαδρομή και διακριτικά βελτιώνεται η αναγνωσιμότητά τους.

δ. **Διαφάνεια.** Σύμφωνα με τις διεθνείς πλέον εξελίξεις κάθε δημόσιο έργο πρέπει να είναι προσιτό στους πολίτες. Ειδικώς τα έργα για τη συντήρηση και την ανάδειξη των πολιτιστικών αγαθών, όπως είναι τα αρχαία και τα ιστορικά μνημεία, τα οποία παρουσιάζουν ιδιαίτερο ενδιαφέρον, οφείλουν να παρουσιάζονται στο κοινό με κάθε τρόπο. Η Επιτροπή και η Υπηρεσία Συντήρησης Μνημείων Ακρόπολης με επιστημονικές εκδόσεις, δημοσιεύματα, εκθέσεις, ταινίες, εκπαιδευτικά προγράμματα, ενημερωτικά δελτία και κυρίως τις διεθνείς συναντήσεις ειδικών τις οποίες έχει συγκαλέσει, ανταποκρίθηκε στο γενικό αυτό σύγχρονο αίτημα για δημοσιότητα.

Η Ακρόπολη ως πολιτιστικό αγαθό με παγκόσμια φήμη, δέχεται καθημερινά χιλιάδες επισκέπτες.

Η Ακρόπολη και το Μουσείο της από τα νότια ως στοιχεία του κτισμένου περιβάλλοντος της Αττικής.

Βυζαντινή επιγραφή του 12ου αιώνα. Ιστορικό τεκμήριο της Ακρόπολης κατά τη Βυζαντινή περίοδο.

Η ελληνική σημαία στην Ακρόπολη συνδέει τα μνημεία της με τα συναισθήματα των Ελλήνων για τη χώρα τους. (Γ.Σ.)

Τεκμηρίωση. Πριν από κάθε επέμβαση γίνονται συστηματικές μετρήσεις και φωτογραφίες των μνημείων.

Τεκμηρίωση.

Αναστρεψιμότητα. Με την κατάλληλη τεχνική μέθοδο πραγματοποιούνται συγκολλήσεις σπασμένων αρχαίων μαρμάρων και συμπληρώσεις, χωρίς απολάξευσή τους.

Η νότια πλευρά του Ερεχθείου. Διόρθωση παλιότερων παραποθετήσεων λίθων του τοίχου, με την απαραίτητη προσθήκη νέου μαρμάρου.

Η βόρεια πλευρά του Ερεχθείου. Περιορισμός των προσθηκών νέου μαρμάρου στα απολύτως απαραίτητα.

Διαφάνεια των ενεργειών. Δημοσίευση των σχετικών με την αποκατάσταση μελετών και εντύπων για την ενημέρωση του κοινού και την εκπαίδευση. (Γ.Σ.)

Η χαρακτηριστική κατασκευή και δομή των αρχαίων κτηρίων αποτελεί τη βάση των αναστηλωτικών εργασιών.

Τα κτήρια αυτά, ανεξαρτήτως μεγέθους, έχουν κατασκευασθεί από μάρμαρο λαξευμένο σε διακριτά αρχιτεκτονικά μέλη. Τα μέλη αυτά έχουν κτισθεί εν ξηρώ, χωρίς δηλαδή κονίαμα, και η αντοχή του κτηρίου οφείλεται στην τέλεια προσαρμογή μεταξύ τους και σε μικρά σιδηρά στοιχεία σύνδεσης τα οποία με την τεχνική της μολυβδοκόησης (ύτωση τηγμένου μολύβδου μεταξύ συνδέσμου και λίθου) δεν σκούριαζαν. Το σύστημα αυτό τους προσδίδει και σημαντική αντοχή σε σεισμούς.

Τα μέλη αυτά, κατά ομάδες (σπόνδυλοι κιόνων, επιστύλια, γείσα κ.τ.λ.) είναι φαινομενικώς όμοια, στην πραγματικότητα όμως έχουν ελάχιστες διαφορές μεγέθους καθώς και, σε διάφορες θέσεις, εγκοπές για την αγκύρωση των συνδέσμων. Τα ελάχιστα αυτά στοιχεία επιτρέπουν τον προσδιορισμό της αρχικής τους θέσης, τόσο των μελών που έχουν πέσει όσο και των μελών που έχουν παραποδοτηθεί, χωρίς πιθανότητα λάθους. Αρκεί κανείς να κάνει μετρήσεις πολύ μεγάλης ακριβείας και να γνωρίζει το αρχαίο “συντακτικό” της δομής των αρχιτεκτονικών μελών.

Τα κυριότερα **είδη** των επεμβάσεων στα έργα της Ακρόπολης είναι:

Η **δομική αποκατάσταση** αποβλέπει αφ’ ενός στο να ξαναδώσει στα αρχιτεκτονικά μέλη την αρχική τους αντοχή και αφ’ ετέρου να επαναφέρει τις μεταξύ τους δομικές σχέσεις, κυρίως τις τέλειες εδράσεις που εξασφάλιζαν την συνοχή του συνόλου. Κατά τη δομική αποκατάσταση, αποσυναρμολογούνται τμήματα των μνημείων, αφαιρούνται όταν υπάρχουν, τα οξειδωμένα σιδηρά στοιχεία των παλιών αναστηλώσεων, συγκολλούνται τα σπασμένα μέλη και συμπληρώνονται ορισμένα με νέο μάρμαρο. Τα νέα θραύσματα, τα μαρμάρινα “αντίγραφα” ενός χαμένου αρχιτεκτονικού μέλους γίνονται με λήψη εκμαγείου και στη συνέχεια αντιγραφή του εκμαγείου σε μάρμαρο με τη βοήθεια σημειοθέτη ή αυτόματα με μηχανή γλυπτικής αντιγραφής. Τα θραύσματα συγκολλούνται με τη βοήθεια οπλισμού από τιτάνιο σε αφανή σημεία. Στη συνέχεια όλα τα μέλη ανασυναρμολογούνται εν ξηρώ με τη βοήθεια συνδέσμων από τιτάνιο.

Η **συντήρηση της επιφάνειας** του λίθου έχει συνήθως ήπιο χαρακτήρα και αποβλέπει στην αναστολή της φθοράς από τις συνθήκες του περιβάλλοντος καθώς και στην αποκατάσταση επιφανειακών βλαβών, κλείσιμο μικρορηγμάτων, αφαίρεση ρύπων, ανακρυσταλλώσεων και βιολογικών επικαθήσεων με σύγχρονη τεχνολογία ακτίνων Λέιζερ, συγκόλληση απολεπισμάτων και μικροδραυσμάτων. Ειδικά για μνημεία της αρχαιότητας η συντήρηση πρέπει να είναι συνεχής.

Η **μέθοδος** η οποία ακολουθείται κατά τις επεμβάσεις στα μνημεία έχει αποκρυσταλλωθεί διεθνώς. Διακρίνουμε συνήθως τα παρακάτω στάδια:

- **Τεκμηρίωση:** Η τεκμηρίωση δημιουργεί, συγκεντρώνει, κατατάσσει και αποθησαυρίζει κάθε φύσης πληροφορίες για τα μνημεία, την ιστορία τους και τις επεμβάσεις που γίνονται σε αυτά. Η σύγχρονη τεχνολογία των Η/Υ έδωσε

μεγάλη ώθηση στην τεκμηρίωση με τη δυνατότητα άμεσης ανεύρεσης και συνδυασμού των πληροφοριών. Στην Ακρόπολη δημιουργήθηκε βάση δεδομένων όπου καταχωρήθηκαν όχι μόνον σχέδια και φωτογραφίες αλλά και όλα τα κείμενα τα σχετικά με τα έργα των τελευταίων τριάντα ετών.

- **Παθολογία:** Ανάλυση των αιτιών που προκάλεσαν τη βλάβη ή τη φθορά.

- **Έρευνα:** Γίνεται στις περιπτώσεις που η αρχική μορφή και τα αίτια των προβλημάτων δεν είναι αμέσως ορατά. Αναζητούνται νέοι τρόποι για τη θεραπεία τους και μελετούνται άλλες όμοιες περιπτώσεις. Αναζητούνται μέλη ή θραύσματα μελών που ταιριάζουν με άλλα και κείτονται στο έδαφος.

- **Διατύπωση των προτάσεων:** Διατυπώνονται με σχέδια, εκθέσεις και τα συμπεράσματα της έρευνας. Περιλαμβάνουν χρονοδιαγράμματα, προϋπολογισμούς και οργανωτικές προτάσεις ως προς την απαραίτητη υποδομή και το προσωπικό.

- **Έγκριση των προτάσεων:** Αυτή γίνεται από τα δεσμοδετημένα όργανα, αποτελούμενα από ειδικούς, και έχει ως σκοπό να περιορίσει κατά το δυνατόν τα λάθη που μπορεί να γίνουν από έναν μόνο μελετητή.

- **Εκτέλεση του έργου:** Η εκτέλεση περιλαμβάνει και την τεκμηρίωση των ενδιάμεσων σταδίων του. Χωρίζεται σε προγράμματα τα οποία μπορούν να εκτελούνται παράλληλα.

- **Αυτοπροστασία και συνεχής φροντίδα των μνημείων και του χώρου,** μετά την ολοκλήρωση του έργου.

- **Σύνταξη και δημοσίευση επιστημονικού απολογισμού του έργου,** επίσης μετά την ολοκλήρωσή του.

Οι **τρόποι** με τους οποίους γίνονται οι επεμβάσεις, ήπιες ή δραστηκές, είναι πολλοί. Κατά κανόνα, σ’ αυτές εφαρμόζεται η ίδια τεχνολογία με εκείνη του μνημείου και υλικά συμβατά με τα αρχικά. Συγχρόνως όμως γίνεται εφαρμογή της σύγχρονης τεχνολογίας ως προς τη συντήρηση της επιφάνειας του μαρμάρου αλλά και ως προς την υποδομή των έργων.

Στην Ακρόπολη υπάρχει ηλεκτρομηχανολογικό συνεργείο που σχεδιάζει, εγκαθιστά, συντηρεί και επισκευάζει τον μηχανολογικό εξοπλισμό των αναστηλωτικών επεμβάσεων (ανυψωτικά και μεταφορικά μηχανήματα, μηχανήματα κοπής μαρμάρου), τα φορητά ηλεκτρικά εργαλεία των έργων, καθώς και τα δίκτυα υποδομής.

Ανάμεσα στα μηχανήματα που χρησιμοποιούνται για να διευκολύνουν την εκτέλεση των έργων και να βελτιώσουν το ρυθμό παραγωγής των εργασιών, υπάρχουν: γερανογέφυρες, περιστρεφόμενοι γερανοί, αρπάγες και άλλα. Ειδικά για τα έργα δημιουργήθηκαν από το προσωπικό της ΥΣΜΑ πολλά νέα μηχανήματα, ιδιοκατασκευές, όπως π.χ. ειδικές τράπεζες για τη συγκόλληση των αρχιτεκτονικών μελών, ένας ειδικός κόφτης μαρμάρων για τη δημιουργία ραβδώσεων στους σπονδύλους των κιόνων και ένα διατρητικό τρυπάνι που καταλήγει σε ακίδα και λειτουργεί ως παντογράφος.

Αποσυναρμολόγηση της βορειοανατολικής σίμης του Παρθενώνα με τη λεοντοκεφαλή ψευδο-υδρορρόη.

Επανατοποθέτηση των γείσων της ανατολικής πλευράς του Παρθενώνα.

Συμπλήρωση αρχιτεκτονικών μελών με νέο μάρμαρο.

Λεπτομέρειες από τους λίθους III και VIII της δυτικής ζωφόρου κατά τη διάρκεια της συντήρησης και του καθαρισμού τους με ακτίνες Λείζερ.

Καθαρισμός της δυτικής ζωφόρου στο εργαστήριο με χρήση ακτίνων Λείζερ. (Γ.Σ.)

Μηχανικός καθαρισμός της επιφάνειας του μαρμάρου.

Διαδικασία συγκόλλησης εσωτερικών ρηγμάτων. Σύστημα σωλήνων σε κίονα του οπισθοδόμου του Παρθενώνα για τη διοχέτευση ενέματος.

Ο γερανός-αναβατήριο της ΝΑ γωνίας της Ακρόπολης.

Γερανογέφυρα τύπου Π, με τις τροχίες επί του εδάφους, του εργοταξίου των Προπυλαίων.

Αρπάγες ανάρτησης αρχιτεκτονικών μελών.

Ο περιστρεφόμενος οικοδομικός γερανός της Βόρειας πλευράς του Παρθενώνα.

Κόπτης κατάξεσης ραβδώσεων κίονων.

Παντογράφος για τη λάξευση αντιγράφων αρχιτεκτονικών μελών.

ΑΝΑΣΤΗΛΩΣΗ ΚΑΙ ΣΧΟΛΙΚΟΣ ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΙΚΟΣ ΠΡΟΣΑΝΑΤΟΛΙΣΜΟΣ

Για τα έργα αναστήλωσης των μνημείων της Ακρόπολης εργάζεται σήμερα η Υπηρεσία Συντήρησης Μνημείων Ακρόπολης (ΥΣΜΑ), με υπαλλήλους διαφόρων ειδικοτήτων: αρχαιολόγους, αρχιτέκτονες, πολιτικούς και χημικούς μηχανικούς, συντηρητές, ηλεκτρολόγους, διοικητικούς υπαλλήλους, πληροφορικούς, εκμαγείς, σχεδιαστές, φωτογράφους, μαρμαροτεχνίτες που αποτελούν και την ειδικότητα με το μεγαλύτερο αριθμό.

Συζητήστε για αυτά τα επαγγέλματα. Στη συνέχεια μελετήστε το απόσπασμα που ακολουθεί από τον Πλούταρχο (Περικλής, XII, 2ος αι.), στο οποίο περιγράφονται οι ειδικότητες των ανθρώπων που εργάστηκαν για την κατασκευή των μεγάλων αυτών έργων κατά την εποχή του Περικλή.

“Υλη των έργων αυτών ήταν ο λίθος, ο χαλκός, το ελεφαντοστόν, ο χρυσός, ο έβενος, το κυπαρίσσι, οι τεχνίτες δε που μεταχειρίζονταν αυτή (την ύλη), ήταν κτίστες, πλάστες, χαλκείς, λιθοξόοι, βαφείς, χρυσοκόοι, τεχνίτες ελεφαντοστού, ζωγράφοι, διακοσμηταί, ξυλουργοί. Προμηθευταί δε τούτων και μεταφορείς ήταν κατά θάλασσαν έμποροι και ναύτες και πλοίαρχοι, κατά ξηράν δε αμαξοποιοί και ζευγολάτες και καρραγωγείς και σχοινοπλέκτες και λιναράδες και δερματάδες και οδοποιοί και μεταλλουργοί. Όπως δε κάθε στρατηγός έχει δικό του στρατό, έτσι και κάθε τέχνη είχε συντεταγμένους τους εργάτες και τους ιδιώτες της, οι οποίοι εγίνοντο όργανο και σώμα της υπηρεσίας της, μ’ ένα λόγο δηλαδή οι ανάγκες διένεμαν και διέσπειραν την ευπορία σε κάθε ηλικία και σε κάθε ειδικότητα”.

Συγκρίνετε το εργοτάξιο της ΥΣΜΑ με το αρχαίο εργοτάξιο. Προσπαθήστε με τους μαθητές σας να βρείτε τα αντίστοιχα επαγγέλματα σήμερα. Ποια αρχαία επαγγέλματα δεν υπάρχουν σήμερα και αντίστοιχα ποια επαγγέλματα υπάρχουν σήμερα που δεν υπήρχαν τότε; Πώς έχουν εξελιχθεί;

Συζητήστε και για άλλα επαγγέλματα που δεν σχετίζονται με την εκτέλεση των αναστηλωτικών έργων αλλά αφορούν την προβολή των μνημείων και τη διαφύλαξή τους, καθώς μέρος της συντήρησης της πολιτιστικής κληρονομιάς αποτελεί η διαχείριση και η διαφύλαξή της. Επιστήμονες που έχουν εξειδικευθεί σε αυτούς τους τομείς είναι οι μουσειολόγοι, οι αρχιτέκτονες που ειδικεύονται στον σχεδιασμό εκθέσεων και οι μακετίστες.

Σ’ έναν αρχαιολογικό χώρο και σ’ ένα Μουσείο μεγάλα έσοδα μπορεί να αποφέρει το κατάστημα πωλητέων ειδών. Σκεφθείτε με τους μαθητές σας ποιοι θα μπορούσαν να δουλέψουν σ’ ένα τέτοιο κατάστημα, όπως π.χ. διακοσμητές, γραφίστες κ.ά. Σχεδιάστε κάποια από τα πωλητέα είδη.

Δείτε επίσης τον αρχαιολογικό χώρο και το Μουσείο ως ένα πολιτιστικό κέντρο όπου υπάρχουν συνεχώς παράλληλες πολιτιστικές εκδηλώσεις: διαλέξεις, συνέδρια, συναυλίες, φεστιβάλ, κινηματογράφος, θέατρο κ.ά.

Στο πλαίσιο αυτού του μαθήματος μπορείτε να μιλήσετε και για ειδικότητες

ανθρώπων λιγότερο γνωστές στους μαθητές, όπως για παράδειγμα αυτών που ασχολούνται με τον φωτισμό μνημείων και αρχαιολογικών χώρων. Άλλο φωτισμό χρειάζεται ένας χώρος, άλλον ένα άγαλμα, άλλον ένα ολόκληρο μνημείο. Επίσης μπορείτε να επισκεφθείτε το Μουσείο της Ακρόπολης, όπου ο φυσικός φωτισμός αποτελεί βασικό χαρακτηριστικό του κτηρίου.

Ο ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΣ ΦΑΚΕΛΟΣ “ΑΚΡΟΠΟΛΗ ΚΑΙ ΑΝΑΣΤΗΛΩΣΗ” ΤΑΞΙΔΕΥΕΙ...

Ερευνήστε την περιοχή σας και υιοθετήστε ένα τοπικό μνημείο. Αναζητήστε στοιχεία για το μνημείο αυτό σε φωτογραφικά αρχεία, σε παλιές φωτογραφίες της οικογένειάς σας, στο διαδίκτυο και στις τοπικές εφημερίδες.

Προσπαθήστε να διακρίνετε αν εφαρμόζονται στο μνημείο σας οι αρχές που εφαρμόζονται στα αναστηλωτικά έργα στην Ακρόπολη. Υπάρχουν αντίστοιχα προβλήματα; Πώς αντιμετωπίζονται; Συνεργασθείτε με την τοπική Εφορεία Αρχαιοτήτων για να τα συζητήσετε.

Δημιουργήστε έναν αντίστοιχο φάκελλο μ’ αυτόν της Ακρόπολης, βγάζοντας αντίστοιχες φωτογραφίες του μνημείου με αυτές του φακέλου της Ακρόπολης και κάντε μία έκθεση με δικές σας φωτογραφίες για το μνημείο, για τα προβλήματα και τα αναστηλωτικά έργα παλαιότερα και νεότερα. Πάρτε συνεντεύξεις για το μνημείο από τους κατοίκους, από τους πιο ηλικιωμένους (τι θυμούνται) από τους νεότερους (τι θα ήθελαν για το μέλλον). Δείτε το μνημείο ως πόλο ανάπτυξης της πόλης σας. Καταγράψτε τις αναπτυξιακές οικονομικές παραμέτρους του πολιτισμού. Οργανώστε τον αρχαιολογικό χώρο, δημιουργήστε λογότυπο, σχεδιάστε τα εισιτήρια και φτιάξτε ενημερωτικά φυλλάδια για τον χώρο. Γράψτε έναν δεκάλογο για τον επισκέπτη, προσπαθώντας να έχετε θετική προσέγγιση και όχι αρνητική. Ξεναγήστε τους γονείς σας και τους συγγενείς σας. Διατυπώστε προτάσεις για τη διαχείριση του αρχαιολογικού χώρου και για τη δημιουργία καταστήματος στον χώρο του μνημείου.

Σχεδιάστε μία διαφημιστική εκστρατεία για τη διάσωση του τοπικού μνημείου. Δημιουργήστε μία αφίσα με διαφημιστικό μήνυμα, με στόχο να πείσετε: α) τους κατοίκους και β) την Κυβέρνηση, τον Δήμαρχο, τον Περιφερειάρχη, ότι αξίζει να προτάξουν την αναστήλωση, αν χρειάζεται και αναβάθμιση αυτού του μνημείου αντί για κάποιο άλλο, ότι αξίζει να ξοδέψουν για αυτό το μνημείο μέρος του χαμηλού προϋπολογισμού τους.

Στο ίδιο πλαίσιο προβληματιστείτε σε θέματα ηθικής στη διαφήμιση, με αφορμή το πώς έχει κατά καιρούς χρησιμοποιηθεί ο Παρθενώνας για να διαφημιστεί κάποιο προϊόν ή κάποιο πρόσωπο.

Τέλος αναζητήστε χορηγούς από την περιοχή και οργανώστε μια εκδήλωση για να μαζέψετε χρήματα για το μνημείο.

Τα αναστηλωτικά έργα που διεξάγονται στην Ακρόπολη προσφέρονται για έναν διαθεματικό τρόπο διδασκαλίας, καθώς μπορούν να αποτελέσουν θέμα για ανάπτυξη σε πολλά μαθήματα του αναλυτικού προγράμματος και μπορούν να ενταχθούν στη διδακτέα ύλη πολλών τάξεων. Ιδιαίτερα μεγάλες δυνατότητες ανάπτυξης του θέματος υπάρχουν στο πλαίσιο της Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης καθώς επίσης και στα προγράμματα της Ευέλικτης Ζώνης. Ακολουθεί μία σειρά ενδεικτικών προτάσεων για δημιουργικές συζητήσεις και εργασίες που μπορούν να γίνουν με τους μαθητές στο σχολείο μέσα από όλα τα μαθήματα τόσο σχετικά με την αναστήλωση των μνημείων της Ακρόπολης όσο και άλλων μνημείων σε όλη την Ελλάδα.

ΑΝΑΣΤΗΛΩΣΗ ΚΑΙ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗ ΓΛΩΣΣΑ

Στο μάθημα της νεοελληνικής γλώσσας μελετήστε την ορολογία των αναστηλωτικών έργων και την ετυμολογία των λέξεων με στόχο τον εμπλουτισμό του λεξιλογίου των μαθητών. Το λεξιλόγιο αυτό συνδυάζει την ποιότητα της αρχαίας Ελληνικής γλώσσας και τις νέες λέξεις της σύγχρονης τεχνολογίας. Πολλές από αυτές τις λέξεις, όπως πολλοί επιστημονικοί όροι, έχουν περάσει στις ξένες γλώσσες και οι μαθητές θα μπορούσαν να τις αναζητήσουν. Οργανώστε αγώνες επιχειρηματολογίας και αντιλογίας ανάμεσα στους μαθητές με βάση τους θεωρητικούς προβληματισμούς που δημιουργούνται γύρω από τα αναστηλωτικά έργα.

Προχωρήστε σε συγγραφή κειμένων. Ζητήστε από τους μαθητές να φτιάξουν ένα βιβλίο για τα αναστηλωτικά έργα στην Ακρόπολη. Οι μαθητές μπορούν να γράψουν τα κείμενα, να κάνουν την εικονογράφηση και να δημιουργήσουν το εξώφυλλο και το οπισθόφυλλο.

Οι μαθητές μπορούν επίσης να γίνουν δημοσιογράφοι και να πάρουν συνεντεύξεις, πραγματικές ή φανταστικές, από το προσωπικό των έργων, αλλά και από επισκέπτες και κατόπιν να γράψουν όλοι μαζί τα κείμενα για μία εφημερίδα. Παράλληλα μπορούν να γράψουν ένα κείμενο σχετικό με τα έργα για τις ειδήσεις στο ραδιόφωνο (όπου δεν υπάρχει εικόνα), στην τηλεόραση (όπου το κείμενο συνοδεύει την εικόνα) ή ένα μεγαλύτερο κείμενο για ένα ντοκυμαντέρ. Επίσης θα μπορούσαν να δημιουργήσουν φανταστικά κείμενα όπου τα ίδια τα μνημεία αφηγούνται την ιστορία τους ή το ημερολόγιο των ανθρώπων που έκτισαν τα μνημεία, των προηγούμενων αναστηλωτών κ.ά.

ΑΝΑΣΤΗΛΩΣΗ ΚΑΙ ΙΣΤΟΡΙΑ

Στο μάθημα της αρχαίας ιστορίας μελετήστε την εποχή κατά την οποία κατασκευάστηκαν τα μνημεία της Ακρόπολης και ειδικότερα τις πολιτικο-οικονομικές και κοινωνικές συνθήκες.

Στη νεότερη και σύγχρονη ιστορία μελετήστε τα αναστηλωτικά έργα σε σχέση με φαινόμενα έξαρσης της εθνικής ταυτότητας των Ελλήνων. Οι όροι “χρήση”, “κατάχρηση” και “διαχείριση” των μνημείων μπορούν να αναλυθούν παράλληλα με τους όρους “πολιτική ιστορία”, “οικονομική ιστορία”, “τοπική ιστορία”.

Ένα ειδικό θέμα αποτελεί το “πώς τα αρχαία μνημεία επηρεάζουν τη σύγχρονη ζωή”. Σε συνδυασμό με μαθήματα σχετικά με το περιβάλλον και τις κοινωνικές επιστήμες μελετήστε τα κίνητρα της κάθε αναστήλωσης και τα κριτήρια επιλογής των μνημείων που αναστηλώνονται. Επιπλέον οι μαθητές θα μπορούσαν να ερευνήσουν και άλλα θέματα, όπως το πώς ορίστηκε η πολεοδομική χάραξη της πόλης, όταν η Αθήνα σχεδιάστηκε για να γίνει πρωτεύουσα, τι ρόλο έπαιξαν τότε τα μνημεία ή τι ρόλο παίζουν σήμερα στον ιστό της πόλης.

Επίσης συζητήστε για την επιρροή που έχει ασκήσει η Ακρόπολη στην αρχιτεκτονική της Ελλάδας, της Αμερικής και της Ευρώπης και δείξτε στους μαθητές φωτογραφίες από χαρακτηριστικά αντίγραφα του Παρθενώνα, την Walhala στο Regensburg της Γερμανίας και τον Παρθενώνα στο Nashville Tennessee των ΗΠΑ.

ΑΝΑΣΤΗΛΩΣΗ ΚΑΙ ΜΑΘΗΜΑΤΙΚΑ

Με τη βοήθεια της επιστήμης των αριθμών, μπορείτε να κάνετε μετρήσεις και υπολογισμούς που σχετίζονται με την κατασκευή των ναών, να μελετήσετε τις αναλογικές σχέσεις κατόψεων και όψεων των μνημείων, γεωμετρικά σχήματα ή να συντάξετε πίνακες που αφορούν πολλά θέματα, όπως π.χ φθορές αρχιτεκτονικών μελών και μεθόδους συντήρησης.

ΑΝΑΣΤΗΛΩΣΗ ΚΑΙ ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΑ

Στο μάθημα της Τεχνολογίας η Ακρόπολη, τα μνημεία και τα αναστηλωτικά έργα μπορούν να αποτελέσουν πλούσιο υλικό έρευνας για τους μαθητές. Μελετήστε τα εργαλεία που χρησιμοποιούσαν οι αρχαίοι τεχνίτες σε σύγκριση με τα εργαλεία που χρησιμοποιούν οι σύγχρονοι λιθοξόοι. Παράλληλα, προσπαθήστε να προσεγγίσετε τα υλικά, τη μέθοδο και τον τρόπο με τον οποίο κατασκευάστηκαν τα αρχαία μνημεία, αλλά και τις αντίστοιχες μεθόδους που χρησιμοποιούνται σήμερα στην αναστήλωση.

ΑΝΑΣΤΗΛΩΣΗ ΚΑΙ ΦΥΣΙΚΕΣ ΕΠΙΣΤΗΜΕΣ

Στα μαθήματα της Γεωγραφίας και της Γεωλογίας ασχοληθείτε με τη μελέτη του βράχου, τη φυσική του δομή, τους σεισμούς, τις πηγές, τη χλωρίδα του. Ειδικότερα μελετήστε τα φυτά της Ακρόπολης σε σχέση με τα προβλήματα που συνήθως προκαλούν στα μνημεία και διατυπώστε προτάσεις για τη φύτευση του βράχου. Μελετήστε επίσης το μεγάλο ορυκτό πλούτο της Ελλάδας και συζητήστε για τα λατομεία και τα υλικά δομής των μνημείων, το μάρμαρο αλλά και τα άλλα είδη λίθων και τις ιδιότητές τους. Συνδυάστε την έρευνά σας με μία επίσκεψη σ’ ένα λατομείο και με τη χρήση της εκπαιδευτικής μουσειοσκευής “Λιθοξοϊκή”.

Στα μαθήματα της Βιολογίας και της Χημείας μελετήστε τη χημική σύσταση της όξινης βροχής και κάνετε πειράματα. Συζητήστε για τα διάφορα είδη φθορών των μνημείων και ειδικά για την ατμοσφαιρική ρύπανση. Με αφορμή αυτό το θέμα, εμπλουτίστε τις δραστηριότητές σας με σχετικά βίντεο. Χρησιμοποιήστε την εφαρμογή για τη ζωφόρο του Παρθενώνα <http://www.parthenonfrieze.gr> και αφού περάσετε στην ενότητα των παιχνιδιών, παίξτε μαζί με τους μαθητές σας το παιχνίδι “Γίνε συντηρητής” και στη συνέχεια δείτε το βίντεο που ακολουθεί για τη διαδικασία καθαρισμού της ζωφόρου.

Επιπλέον οι μαθητές μπορούν να ερευνήσουν τις ιδιότητες του σιδήρου που χρησιμοποιήθηκε στο παρελθόν στις αναστηλώσεις των μνημείων και να συζητήσουν τις επιπτώσεις της χρήσης τους στα μνημεία. Παράλληλα μπορούν να μελετήσουν προτάσεις για τη συντήρηση των μνημείων και να μάθουν απλές εφαρμογές προληπτικής συντήρησης.

ΑΝΑΣΤΗΛΩΣΗ ΚΑΙ ΚΑΛΛΙΤΕΧΝΙΚΑ ΜΑΘΗΜΑΤΑ

Η Ακρόπολη και τα μνημεία της έχουν αποτελέσει θέμα έμπνευσης για πολλούς σύγχρονους καλλιτέχνες, οι οποίοι τα έχουν χρησιμοποιήσει στις εικαστικές τους δημιουργίες.

Στο πλαίσιο των καλλιτεχνικών μαθημάτων, μπορείτε να μελετήσετε διαφορετικές καλλιτεχνικές προσεγγίσεις, όπως: έργα με δικτυώματα και σκαλωσιές, φωτορρεαλιστικά έργα, γελοιογραφίες, κόμικς, καθώς και λογότυπα. Προτρέψτε τους μαθητές να κάνουν συλλογή από γελοιογραφίες, λογότυπα, αφίσες και διαφημίσεις που δημοσιεύονται στις εφημερίδες και χρησιμοποιούν τις αρχαιότητες.

Δημιουργήστε δικά σας έργα με χειροτεχνίες. Οι μαθητές μπορούν να δημιουργήσουν το δικό τους μνημείο με ζωγραφική, με την τεχνική του κολλάζ ή κατασκευάζοντας μία μακέττα χρησιμοποιώντας ποικίλα υλικά. Επίσης μπορείτε να χρησιμοποιήσετε τους Ηλεκτρονικούς Υπολογιστές για να σκανάρετε εικόνες και να τις επεξεργασθείτε.

Προτρέψτε επίσης τους μαθητές να βρουν παιχνίδια κατασκευών που σχετίζονται με εργαλεία και μηχανήματα και φτιάξτε στην τάξη σας ένα εργοτάξιο. Στη συνέχεια δείτε ποια απ’ αυτά ήταν χρήσιμα και στην αρχαιότητα.

Ασχοληθείτε με την τέχνη της φωτογραφίας, τη φωτογραφία ως τεκμηρίωση, ως μέσο για διαφήμιση, ως καλλιτεχνική φωτογραφία. Προκινήστε έναν διαγωνισμό καλλιτεχνικής φωτογραφίας για τα μνημεία του Ιερού Βράχου. Συγκρίνετε νεότερες φωτογραφίες με παλαιότερες. Δοκιμάστε να βγάλετε μία σύγχρονη φωτογραφία ακριβώς από την ίδια γωνία με μια παλαιότερη και παρατηρήστε τι έχει αλλάξει. Βάλτε τον εαυτό σας μέσα στη φωτογραφία και προσέξτε την κλίμακα.

Το έργο αποκατάστασης του Παρθενώνα χωρίστηκε σε δώδεκα προγράμματα. Οι επεμβάσεις αρχικά ήταν μόνο σωστικές, σταδιακά όμως μετεξελίχθηκαν και σε επεμβάσεις ανάδειξης των μνημείων και του αρχαιολογικού χώρου.

Άποψη της βορειοδυτικής πλευράς του ναού πριν και κατά τη διάρκεια των εργασιών.

Ψηφιακή απεικόνιση της βόρειας κιονοστοιχίας, όπου με διαφορετικά χρώματα σημειώνονται οι παρατοποθετημένοι σπόνδυλοι πριν την αποκατάσταση και μετά την επανατοποθέτηση στην αρχική τους θέση.

Στη βόρεια κιονοστοιχία αποσυρμολογήθηκαν οκτώ κίονες και ο θριγκός τους, που είχαν παρατοποθετηθεί, 230 συνολικά αρχιτεκτονικά μέλη, βάρους 900 τόνων, προκειμένου να εξυγιανθούν και να επανέλθουν στη σωστή τους θέση στο μνημείο. Αντικαταστάθηκαν όλοι οι τσιμεντένιοι σπόνδυλοι της αναστήλωσης 1923-33 με νέους από πεντελικό μάρμαρο. Απομακρύνθηκαν οι περισσότερες μετόπες και μεταφέρθηκαν στο Μουσείο, ενώ πάνω στο μνημείο τοποθετήθηκαν αντίγραφα από τεχνητό λίθο.

Η ανατολική όψη του Παρθενώνα κατά τη διάρκεια και μετά την ολοκλήρωση της αποκατάστασης.

Στην ανατολική όψη αποσυρμολογήθηκαν 160 αρχιτεκτονικά μέλη, τα οποία εξυγιάνθηκαν, συντηρήθηκαν και επανήλθαν στη θέση τους. Απομακρύνθηκαν όλες οι μετόπες και μεταφέρθηκαν στο Μουσείο, ενώ επάνω στο μνημείο αντικαταστάθηκαν με αντίγραφα από τεχνητό λίθο.

(β.ε.)

(β.β.)

(β.β.)

Ο πρόναος του Παρθενώνα κατά τη διάρκεια της αναστήλωσης.

Στην κιονοστοιχία του πρόναου που διατηρούσε έναν μόνο κίονα αναστηλώθηκαν δύο ολόκληροι και τρεις εν μέρει. Στην αποκατάσταση χρησιμοποιήθηκαν σπόνδυλοι και θραύσματα που βρίσκονταν στο έδαφος και συμπληρώματα από νέο μάρμαρο.

Ο 5ος από τα ανατολικά κίονες της νότιας πλευράς πριν, κατά τη διάρκεια και μετά την αποκατάσταση.

Ο κατώτερος σπόνδυλος του 5ου από τα ανατολικά κίονα της νότιας πλευράς συμπληρώθηκε αφού προσωρινά μετακινήθηκε όλο μαζί το ανώτερο τμήμα του χωρίς να διαταραχθεί η ακολουθία των σπονδύλων που τον αποτελούσαν.

Η δυτική όψη του Παρθενώνα κατά τη διάρκεια της επέμβασης και μετά το τέλος της αποκατάστασης.

Στον οπισθόναο αποσυρμολογήθηκαν περίπου 130 αρχιτεκτονικά μέλη, τα οποία εξυγιάνθηκαν και επανήλθαν στη θέση τους. Απομακρύνθηκαν όλοι οι λίθοι της ζωφόρου και μεταφέρθηκαν στο Μουσείο, ενώ τη θέση τους επάνω στο μνημείο πήραν αντίγραφα από τεχνητό λίθο.

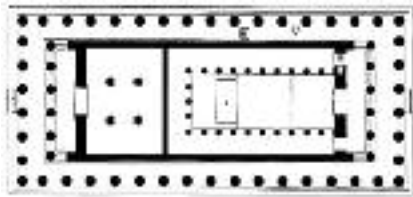

Μέσα στην Αίθουσα του Παρθενώνα τα πρωτότυπα γλυπτά αλλά και τα αντίγραφα όσων λείπουν, είναι εκτεθειμένα σε ανάλογες θέσεις με αυτές που είχαν επάνω στο ναό.

Άποψη της αίθουσας του Παρθενώνα στο Μουσείο της Ακρόπολης. (Μ.Α.)

Το εργοτάξιο μέσα στον σπικό του Παρθενώνα. Δεσπόζει ο περιστρεφόμενος γερανός.

Το αριστούργημα της αρχαίας ελληνικής αρχιτεκτονικής είχε τον χαρακτήρα αφιερώματος προς την προστάτιδα θεά Αθηνά της οποίας στέγαζε ένα γιγάντιο χρυσελέφαντινο άγαλμα. Είναι μνημείο δωρικού ρυθμού με περιμετρική κιονοστοιχία. Έχει

οκτώ κίονες στις στενές του πλευρές και δεύτερη εσωτερική σειρά έξι κίωνων. Άλλες διώροφες εσωτερικές κιονοστοιχίες στήριζαν τη στέγη του σηκού, του οποίου το πίσω μέρος διαμορφωνόταν σε τετράγωνη μεγάλη αυτοτελή αίθουσα. Το μνημείο πιστεύεται ότι πέτυχε την τελειότητα του δωρικού ρυθμού χάρη στις αρμονικές του αναλογίες, τις αφανείς εκλεπτύνσεις των αρχιτεκτονικών μορφών και την τεχνική του τελειότητα. Αυτά, και ο μεγάλος γλυπτικός του πλούτος έκαναν τον Παρθενώνα περίφημο ήδη κατά την αρχαιότητα.

Αρχιτέκτονες του μεγάλου ναού ήταν ο Ικτίνος και ο Καλλικράτης. Γενικός υπεύθυνος του έργου ήταν ο διάσημος γλύπτης Φειδίας, προσωπικός φίλος του ηγέτη των Αθηνών, του Περικλή. Ο ναός κτίσθηκε κατά το διάστημα 447-438 π.Χ., στα χρόνια της μεγίστης ακμής της αθηναϊκής δημοκρατίας και εξέφραζε όχι μόνο τον σεβασμό της πόλης προς το θείο αλλά και την πολιτιστική υπεροχή των Αθηνών έναντι των άλλων ελληνικών πόλεων.

Ο Παρθενώνας συνεχίζοντας την παράδοση του δωρικού ρυθμού είχε αγάλματα στα αετώματα και ανάγλυφα στις μετόπες. Υιοθέτησε όμως και ένα ιωνικό στοιχείο, τη συνεχή ζωφόρο που περιέτρεχε τον σηκό στην ανώτερη ζώνη του, σε συνολικό μήκος 160 μέτρων. Είχε έτσι, μαζί με το άγαλμα της θεάς ύψους 13 μέτρων και τα ακρωτήρια, πρωτοφανή πλούτο γλυπτικού διακόσμου. Τα θέματα στα δύο αετώματα απεικόνιζαν τη γέννηση της Αθηνάς στο ανατολικό και την έριδα Αθηνάς και Ποσειδώνα για την προστασία της πόλης στο δυτικό, στις μετόπες απεικόνιζαν Γίγαντομαχία, Άλωση της Τροίας, Αμαζονομαχία και Κενταυρομαχία και τέλος στη συνεχή ζωφόρο, την Πομπή των Παναθηναίων, ένα σύνολο μοναδικής ποικιλίας και κλασικού κάλλους.

Ο Παρθενώνας υπέστη σοβαρές ζημιές από πυρκαϊά, κατά την υστερορωμαϊκή περίοδο και επισκευάσθηκε μάλλον αδέξια αργότερα. Τον 6ο αιώνα μετατράπηκε σε χριστιανική εκκλησία με την προσθήκη ανατολικά κόγχης του Ιερού Βήματος και τη διευθέτηση της εισόδου από τα δυτικά.

Κατά τον Μεσαίωνα, ο Παρθενώνας αποτελεί προσκύνημα προς τιμή της Θεοτόκου Αθηνιώτισσας, τον 12ο αιώνα επισκευάζεται και γίνεται η προσθήκη ενός κλιμακοστασίου στον οπισθόναο.

Κατά τη Φραγκοκρατία, παραμένει εκκλησία του ρωμαιοκαθολικού δόγματος και μετά την οθωμανική κατάκτηση γίνεται μουσουλμανικό τέμενος με την προσθήκη ενός μιναρέ και ελάχιστες τροποποιήσεις.

Η μεγάλη καταστροφή επέρχεται το 1687 κατά το διάστημα του Βενετοτουρκικού πολέμου από την έκρηξη πυρίτιδας που είχαν αποθηκεύσει οι Τούρκοι μέσα στο ναό. Τμήματα των τοίχων του σηκού και πολλοί κίονες των πλάγιων κιονοστοιχιών κατέρρευσαν.

Στις αρχές του 19ου αιώνα, ο λόρδος Έλγιν απέσπασε από το μνημείο το μεγαλύτερο μέρος του γλυπτικού διακόσμου, που εκτίθεται σήμερα στο Βρετανικό Μουσείο, στο Λονδίνο.

Οι πρώτες μελέτες της αρχιτεκτονικής του Παρθενώνα είχαν ήδη δημιουργήσει πολύ μεγάλο ενδιαφέρον στην Ευρώπη, κυρίως στην Αγγλία και τη Γερμανία καθώς και το κτίσιμο πολλών κτηρίων επηρεασμένων από τα μνημεία της Ακρόπολης. Ευθύς μετά την Επανάσταση, το ενδιαφέρον αυτό εντάθηκε, ο Παρθενώνας πήρε τον χαρακτήρα εθνικού συμβόλου και υπήρξε γενική πρόθεση για την αποκατάστασή του.

Οι εργασίες άρχισαν με την απομάκρυνση των μεταγενέστερων προσθηκών, γενικές διευθετήσεις, ανασκαφές και πρόχειρες αναστρέψιμες στερεώσεις του βόρειου τοίχου του σηκού από τον Κ. Πιττάκη (1842 και εξής). Ακολούθησαν άλλες μικρής σημασίας συντηρητικές εργασίες και το 1894, μετά από ένα σεισμό, άρχισε η εφαρμογή ενός προγράμματος στερεώσεων και κυρίως αναστηλώσεων από το Ν. Μπαλάνο, το οποίο επεκτάθηκε έως το 1933. Το έργο του Μπαλάνου στον Παρθενώνα επαινήθηκε γιατί έδωσε και πάλι στο κτήριο το κλειστό σχήμα του, αναιρέσε ετοιμορροπίες και διατήρησε με επιτυχία τον ρειπιώδη χαρακτήρα του ναού. Είχε όμως τρία ουσιώδη μειονεκτήματα γιατί πραγματοποιήθηκε α) με ευρεία χρήση σιδηρών συνδετηρίων στοιχείων και τσιμέντου β) με παρατοποθετήσεις ομοειδών αρχιτεκτονικών μελών και γ) με την απολάξευση πολλών αρχαίων μελών με σκοπό τη διευκόλυνση της εργασίας.

Το έργο αποκατάστασης του Παρθενώνα από την ΕΣΜΑ από το 1975 και μετά το 1999, την ΥΣΜΑ, χωρισμένο σε δώδεκα προγράμματα άρχισε το 1983 με την εγκατάσταση του εργοταξίου. Είχε προηγηθεί η καταβίβαση των γλυπτών του δυτικού αετώματος το 1977.

Στις **σωστικές επεμβάσεις** ανήκει το πρόγραμμα αποκατάστασης της ανατολικής πλευράς το οποίο ολοκληρώθηκε το 1991. Καθαιρέθηκαν όλα τα μέλη του θριγκού των δύο γωνιών και όλες οι μετόπες μεταφέρθηκαν στο Μουσείο. Αντικαταστάθηκαν στο μνημείο με ακριβή αντίγραφα από τεχνητό λίθο. Με άλλες συμπληρωματικές εργασίες αποκαταστάθηκε η ακριβής γεωμετρική μορφή της πρόσοψης του Παρθενώνα η οποία είχε διαταραχθεί από την έκρηξη του 1687 και τον σεισμό του 1981.

Στην **νότια πλευρά** έγινε το 1993 αποκατάσταση του ετοιμόρροπου 5ου από ανατολικά κίονα, αφού αποσυναρμολογήθηκε ο υπερκείμενος θριγκός και έγινε ολόσωμη μεταφορά του κορμού του από τον δεύτερο σπόνδυλο και άνω, προκειμένου να συμπληρωθεί ο κατώτερος σπόνδυλος και να επανέλθει σε ευσταθή κατάσταση.

Η επέμβαση στο **δυτικό τμήμα** του κτηρίου (οπισθόναο, 1997-2004), είχε επίσης σωστικό χαρακτήρα. Αποσυναρμολογήθηκαν οι λίθοι του δυτικού τμήματος της ζωφόρου το 1993 σε μήκος πλέον των 20 μέτρων, του μόνου γλυπτικού συνόλου που είχε παραμείνει στη θέση του και μεταφέρθηκε στο Μουσείο, αφού διαπιστώθηκε ότι αυτή ήταν η μόνη λύση του προβλήματος της φθοράς της από τη ρύπανση της ατμόσφαιρας των Αθηνών. Προηγήθηκε η ενίσχυση των ρηγματωμένων σπονδύλων των κίωνων με ενέματα, μετά από εξειδικευμένη έρευνα.

Το 2000 έγινε η αποσυναρμολόγηση των 21 επιστυλίων της εσωτερικής πρόστασης του οπισθοναού τα οποία βρέθηκαν ρηγματωμένα από την αρχαία πυρκαϊά και την

έκρηξη. Έγινε συγκόλληση των θραυσμάτων, δομική αποκατάσταση και επανατοποθέτηση, ενώ τη θέση της ζωφόρου πήραν ακριβή αντίγραφα της από τεχνητό λίθο.

Στις σωστικές ενέργειες περιλαμβάνεται και η επέμβαση στη **βόρεια κιονοστοιχία**. Οκτώ κίονες και ο θριγκός τους, 230 συνολικώς αρχιτεκτονικά μέλη βάρους 900 τόνων, αποσυναρμολογήθηκαν προκειμένου να εξυγιανθούν από τα οξειδωμένα σίδερα και να πάρουν τις αρχικές τους θέσεις αίροντας τις παρατοποθετήσεις της πρώτης αναστήλωσης. Το πρόγραμμα περιελάμβανε και την αντικατάσταση των διαβρωμένων τσιμεντένιων σπονδύλων της αναστήλωσης 1923-33, με νέους από πεντελικό μάρμαρο. Οι περισσότερες μετόπες μεταφέρθηκαν στο Μουσείο και επί τόπου αντικαταστάθηκαν με αντίγραφα. Ολοκληρώθηκε το 2010.

Στους **πλάγιους τοίχους** του σηκού αποσυναρμολογήθηκαν τα αναστηλωμένα προ του 1930 τμήματα, προκειμένου οι λίθοι τους να απαλλαγούν από τα οξειδωμένα σιδηρά συνδετήρια και να συμπληρωθούν με άλλους που ταυτίσθηκαν από κατακείμενα στην Ακρόπολη θραύσματα. Η μελέτη της νέας αναστήλωσης των τοίχων, με την επανένταξη σε αυτούς 350 μελών που ταυτίσθηκαν, βρίσκεται στο στάδιο ολοκλήρωσης τους, ενώ έχει εγκριθεί εκείνη της αντικατάστασης του μεγάλου υπερθύρου από οπλισμένο σκυρόδεμα του δυτικού θυραίου τοίχου του σηκού με νέο μάρμαρο.

Στη **δυτική όψη** του ναού αρχίζει σωστική επέμβαση η μελέτη της οποίας έχει εγκριθεί. Περιλαμβάνει τη διάλυση των δύο άκρων του αετώματος, στα οποία είχε επέμβει ο Μπαλάνος, τη δομική τους αποκατάσταση και τη μεταφορά τεσσάρων μετοπών στο Μουσείο.

Στα **έργα αναβάθμισης** του Παρθενώνα εντάσσεται η εκτεταμένη αναστήλωση της ανατολικής εσωτερικής πρόστασης του ναού (του προνάου, 1995-2004) η οποία διατηρούσε έναν μόνον κίονα στη θέση του. Αναστηλώθηκαν άλλοι δύο ολόκληροι και εν μέρει άλλοι τρεις, αξιοποιώντας το ακέραιο και το θραυσματικό υλικό της κιονοστοιχίας που συγκεντρώθηκε από κατακείμενα στο έδαφος μέλη.

Στον τομέα της **συντήρησης** όλα τα αρχιτεκτονικά μέλη που μετακινήθηκαν ελέγχθηκαν και δέχθηκαν μικροεπεμβάσεις: συγκόλληση απολεπισμάτων και μικροθραυσμάτων, κλείσιμο ρωγμών, αφαίρεση βιολογικών και άλλων επικαθίσεων, αφαίρεση ανακρυσταλλωμένων στρωμάτων.

Μια εργασία μεγάλης σημασίας είναι η συντήρηση και ο καθαρισμός της δυτικής ζωφόρου που πραγματοποιήθηκε με την εφαρμογή σύγχρονης τεχνολογίας ακτίνων Λέιζερ. Προηγήθηκε εμπεριστατωμένη έρευνα για την ανταπόκριση της μεθόδου στα ειδικά προβλήματα των γλυπτών σε πεντελικό μάρμαρο.

Εκτός από την εφαρμοσμένη **έρευνα** που πραγματοποιήθηκε από διάφορους συνεργάτες του τεχνικού γραφείου στο πλαίσιο των μελετών αποκατάστασης, νέα γνώση πρόεκυψε για τη μορφή και τους τρόπους κατασκευής του μεγάλου ναού καθώς και για τις παλαιότερες επεμβάσεις που αυτός υπέστη τόσο κατά την αρχαιότητα όσο και κατά τη μεσαιωνική περίοδο.

Η νοτιοδυτική όψη του Ερεχθείου κατά τη διάρκεια των επεμβάσεων και μετά το τέλος των εργασιών.

Έγιναν επεμβάσεις και στις τέσσερις πλευρές του ναού, προκειμένου ν' αρθούν οι αστοχίες των παλαιότερων αναστηλωτικών επεμβάσεων. Αποσυναρμολογήθηκαν συνολικά 720 αρχιτεκτονικά μέλη, τα οποία εξυγιάνθηκαν, συντηρήθηκαν και συμπληρώθηκαν, όπου αυτό ήταν σκόπιμο.

Άποψη τμήματος της βόρειας πλευράς και του εσωτερικού της δυτικής πλευράς του Ερεχθείου μετά την ολοκλήρωση του προγράμματος αποκατάστασης.

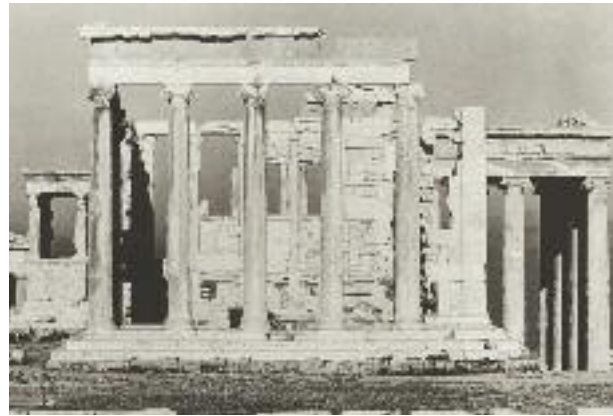

Άποψη της βόρειας πλευράς του Ερεχθείου μετά την αποκατάσταση.

Άποψη της νότιας πλευράς του Ερεχθείου μετά την αποκατάσταση.

Στο βόρειο και νότιο τοίχο του ναού διορθώθηκαν παρατοποθετήσεις μελών, τα οποία επανήλθαν στην αρχική θέση που είχαν κατά την αρχαιότητα και συμπληρώθηκαν τα κενά που δημιουργήθηκαν στη δομή του μνημείου με μέλη κατασκευασμένα εξ ολοκλήρου από νέο μάρμαρο. Επίσης στη βόρεια πρόσταση και στην πρόσταση των Καρυατίδων αποσυναρμολογήθηκαν οι οροφές, αφαιρέθηκαν τα οξειδωμένα στοιχεία της παλαιότερης επέμβασης, συντηρήθηκαν και ανασυναρμολογήθηκαν.

Άποψη του Ερεχθείου από τα ανατολικά πριν και μετά την αποκατάσταση.

Η βορειοανατολική γωνία του ναού απέκτησε ξανά το κλειστό σχήμα της εξακόνιας πρόστασης που είχε κατά την αρχαιότητα, καθώς τοποθετήθηκαν αντίγραφα από τεχνητό λίθο στη θέση του βόρειου κίονα και του υπερκείμενου θριγκού, τα πρωτότυπα των οποίων βρίσκονται στο Βρετανικό Μουσείο.

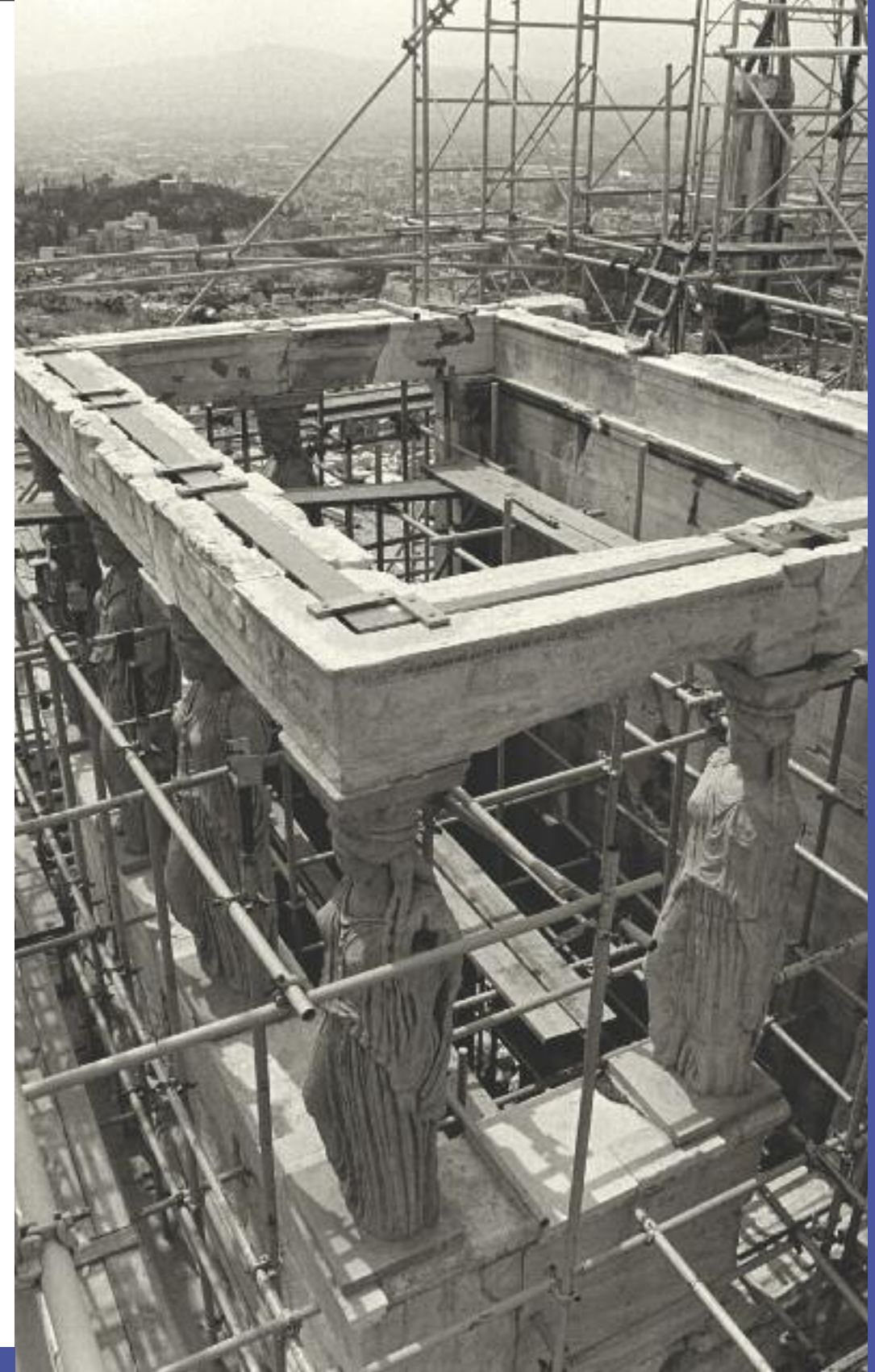
Μία από τις Καρυάτιδες κατά τη μεταφορά της στο Μουσείο.

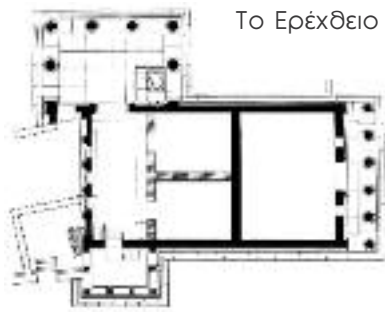
Άποψη των Καρυατίδων και της ζωφόρου του Ερεχθείου μέσα στο Μουσείο της Ακρόπολης. (Μ.Α.)

Οι πέντε πρωτότυπες Καρυάτιδες απομακρύνθηκαν και μεταφέρθηκαν στο Μουσείο, προκειμένου να προστατευθούν από την ατμοσφαιρική ρύπανση, ενώ πάνω στο μνημείο τοποθετήθηκαν αντίγραφα και των έξι Καρυατίδων από τεχνητό λίθο.

Η πρόσταση των Καρυατίδων χωρίς τη στέγη. Διακρίνονται οι δοκοί πλαισίου ενσωματωμένες στα επιστύλια.

© ΥΠΠΟΤ - Υπηρεσία Συντήρησης Μνημείων Ακρόπολης - Τομέας Ενημέρωσης και Εκπαίδευσης ISBN: 978-960-214-935-5

Το Ερέχθειο είναι το οψιμότερο (421-406 π.Χ.) από τα κλασικά μνημεία της Ακρόπολης. Σε αυτό φυλάσσονταν το “Διπυλόν” ξόανο της Αθηνάς, τα Ιερά Μαρτύρια και οι βωμοί για τη λατρεία των τοπικών χθόνιων θεοτήτων. Η πολυπλοκότητα της λατρείας και η ισχυρή κλίση του φυσικού βράχου επέβαλλαν μία κάτοψη επίσης πολύπλοκη, ανά-

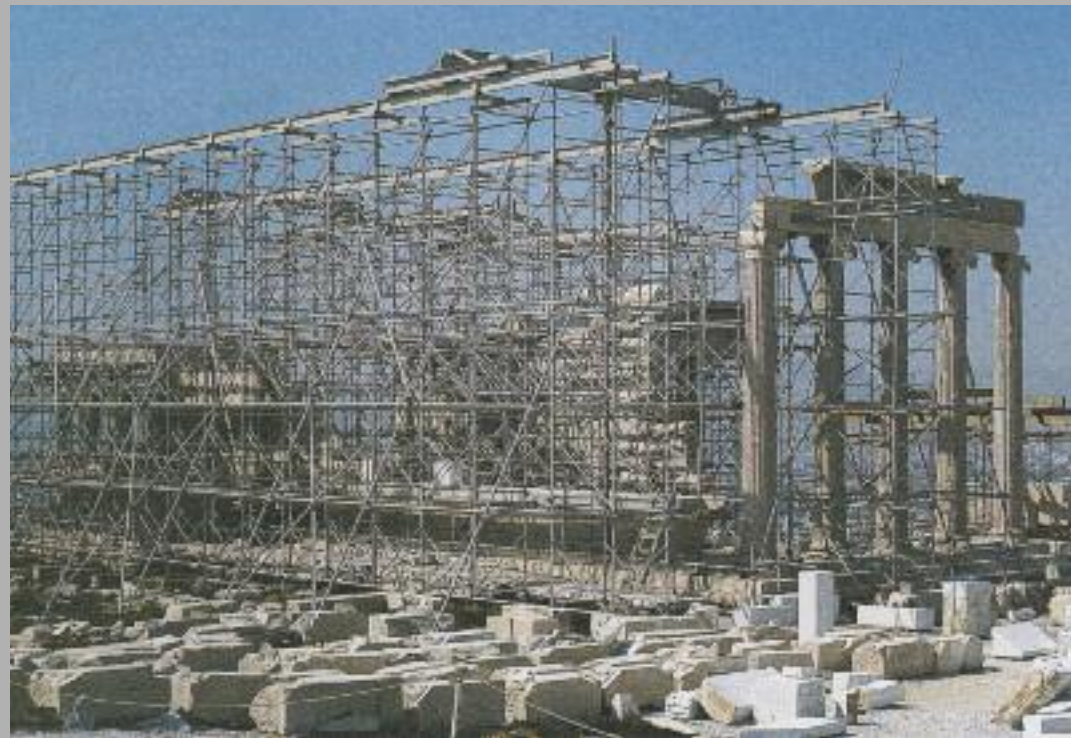
πτυξη σε δύο στάθμες και διαμόρφωση τεσσάρων διαφορετικών όψεων. Ο ναός ήταν διπλός, το ανατολικό μέρος του ήταν αφιερωμένο στην Αθηνά Πολιάδα, προστάτιδα της πόλης και το δυτικό στον Ποσειδώνα και τον Ερεχθέα.

Το Ερέχθειο υπέστη σοβαρές ζημιές από πυρκαϊά και επισκευάσθηκε περί το 25 π.Χ. Κατά την παλαιοχριστιανική περίοδο μετατράπηκε σε εκκλησία. Τότε ενοποιήθηκε ο εσωτερικός του χώρος στην κάτω στάθμη και έγινε προσθήκη μίας κόγχης στην ανατολική πλευρά για να στεγάσει το Ιερό Βήμα. Δεν είναι γνωστό αν εξακολούθησε να λειτουργεί ως εκκλησία κατά τον Μεσαίωνα.

Στα χρόνια της Τουρκοκρατίας χρησίμευε ως κατοικία. Κατά τις αρχές του 19ου αιώνα ο λόρδος Έλγιν αφαίρεσε έναν κίονα, μία από τις Καρυάτιδες και άλλα αρχιτεκτονικά μέλη που βρίσκονται σήμερα στο Βρετανικό Μουσείο.

Μετά την Επανάσταση αφαιρέθηκαν από το ημιερειπωμένο κτήριο όλες οι μετά την αρχαιότητα προσθήκες και έγιναν αναστηλωτικές επεμβάσεις σε τρεις περιόδους (Κ. Πιπτάκης 1837-41, Α.Ρασσαρδ 1846-47, Ν. Μπαλάνος 1902-1908) οι οποίες στερέωσαν το κτήριο και αποκατέστησαν τη μορφή που διατήρησε μεν τον ερειπιώδη χαρακτήρα αλλά και προσέγγισε με ικανοποιητικό βαθμό την αρχαία.

Το έργο αποκατάστασης του Ερεχθείου από την ΕΣΜΑ (1979-1986) περιέλαβε επεμβάσεις και στις τέσσερις πλευρές του, τόσο σωστικές όσο και αναβάθμισης.

Άποψη της νοτιοανατολικής πλευράς του ναού κατά τη διάρκεια των επεμβάσεων και μετά το τέλος των εργασιών.

Στις **σωστικές** ανήκουν οι αποσυναρμολογήσεις της πρόστασης των Καρυατίδων, του νότιου τοίχου, τμήματος του δυτικού τοίχου, της οροφής της βόρειας πρόστασης και του βόρειου τοίχου, συνολικά 720 αρχιτεκτονικών μελών, με σκοπό την αφαίρεση των οξειδωμένων σιδηρών συνδετηρίων της αναστήλωσης Μπαλάνου, τη συγκόλληση θραυσμάτων και κατά περίπτωση τη συμπλήρωση με νέο μάρμαρο αρχιτεκτονικών μελών, για να επιτευχθεί η δομική τους αποκατάσταση. Στις σωστικές ενέργειες περιλαμβάνεται επίσης η μεταφορά των Καρυατίδων στον κλειστό ελεγχόμενο χώρο του Μουσείου όταν κρίθηκε ότι δεν υπήρχε άλλος τρόπος σωτηρίας τους από τη ρύπανση της ατμόσφαιρας των Αθηνών.

Όλα τα αρχιτεκτονικά μέλη επανήλθαν στο κτήριο εκτός από τις Καρυάτιδες που αντικαταστάθηκαν με ακριβή χυτά αντίγραφα από τεχνητό λίθο.

Στα **έργα αναβάθμισης** ανήκουν η αναδιάταξη πολλών από τα μέλη του κτηρίου που είχαν τοποθετηθεί το 1909 σε άλλες θέσεις από τις αρχικές, κυρίως λίθων των πλαγίων τοίχων του κτηρίου, εργασία της οποίας προηγήθηκε διεξοδική έρευνα. Εδώ έγιναν και ορισμένες συμπληρώσεις από νέους λίθους, όπου ήταν απαραίτητο.

Ανήκει επίσης η συμπλήρωση της βορειοανατολικής γωνίας του ναού με την ένταξη ακριβέστατων αντιγράφων από χυτό συνθετικό λίθο του ιωνικού κίονα και μελών του θριγκού που βρίσκονται στο Βρετανικό Μουσείο.

Η τελευταία αυτή εργασία, οπωσδήποτε αναστρέψιμη, κρίθηκε απαραίτητη αφ' ενός προκειμένου να αποκατασταθεί το κλειστό εξακίονιο σχήμα της πρόσοψης του ναού και να γίνει αμέσως κατανοητή η μορφή της και αφ' ετέρου για να εξασφαλισθεί η ευστάθεια ολόκληρης της κιονοστοιχίας σε περίπτωση ισχυρού σεισμού.

Στον τομέα της **συντήρησης** έγινε συστηματική εργασία στην εσωτερική επιφάνεια των τοίχων του σηκού, στους πέντε κίονες της ανατολικής πρόστασης και στη μαρμάρινη οροφή της πρόστασης των Καρυατίδων.

Στον τομέα των **ερευνών** η επανεξέταση του Ερεχθείου περιέλαβε και καθαρώς θεωρητική έρευνα για το Ιερό της Πανδρόσου με την ιωνική του στοά, την ύπαρξη φωτιστικών θυρίδων στο βόρειο τοίχο, και τη νεότερη φάση του μνημείου.

Τα Προπύλαια από την ανατολική πλευρά κατά τη διάρκεια και μετά την αποκατάστασή τους.

Στην ανατολική εξακίονια πρόσταση, η επέμβαση έφθασε έως τον τρίτο σπόνδυλο. Αποσυαρμολογήθηκαν περίπου 200 αρχιτεκτονικά μέλη, τα οποία εξυγιάνθηκαν, συντηρήθηκαν και συμπληρώθηκαν, όπου αυτό ήταν σκόπιμο και επανατοποθετήθηκαν στη θέση τους.

Αποσυαρμολόγηση φατνωματικών πλακών από την οροφή του Κεντρικού κτηρίου των Προπυλαίων. (Τ.Τ.)

Θραύσματα φατνωματικών πλακών στο δάπεδο εργασίας, κατά την έρευνα για ταυτίσεις. (Τ.Τ.)

Συγκόλληση θραυσμάτων δοκού της ανατολικής στοάς των Προπυλαίων. (Τ.Τ.)

Ανατοποθέτηση δοκού της ανατολικής στοάς των Προπυλαίων. (Τ.Τ.)

Αποσυαρμολογήθηκαν οι παλαιότερα αναστηλωμένες φατνωματικές οροφές, οι οποίες μελετήθηκαν παράλληλα με τα θραύσματα των φατνωμάτων και των δοκών των οροφών που βρίσκονταν στο έδαφος, συγκολλήθηκαν και ανατοποθετήθηκαν στη θέση τους.

Αποσυαρμολόγηση ιωνικού κιονοκράνου της κεντρικής αίθουσας.

Τοποθέτηση των δύο νέων ιωνικών κιονοκράνων στην κεντρική αίθουσα των Προπυλαίων.

Αποξηλώθηκε το **ιωνικό κιονόκρανο** που είχε συνθέσει ο Μπαλάνος από τμήματα τεσσάρων διαφορετικών κιονοκράνων, τα οποία τοποθετήθηκαν στο Μουσείο για να προστατευθούν.

Κατασκευάστηκαν δύο καινούρια κιονόκρανα, εξ ολοκλήρου από νέο μάρμαρο, πιστά αντίγραφα των ιωνικών κιονοκράνων της κεντρικής αίθουσας των Προπυλαίων, και συμπληρώθηκε ένας ιωνικός κίονας με έναν νέο σπόνδυλο.

Τμήμα του ιωνικού κιονοκράνου στο Μουσείο της Ακρόπολης. (Τ.Σ.)

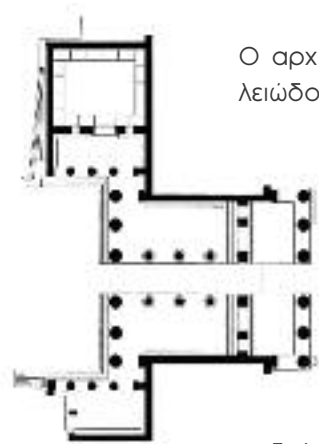
Τμήμα της οροφής των Προπυλαίων μετά την αποκατάσταση.

Η κατασκευή των δύο νέων κιονοκράνων και των φατνωματικών πλακών σε συνδυασμό με την ανατοποθέτηση αποκατεστημένων αρχιτεκτονικών μελών της ανωδομής οδήγησαν στην αποκατάσταση τμήματος της οροφής των Προπυλαίων.

Τοποθέτηση των δύο νέων ιωνικών κιονοκράνων στην κεντρική αίθουσα των Προπυλαίων. (Ε.Π.)

© ΥΠΠΟΤ - Υπηρεσία Συντήρησης Μνημείων Ακρόπολης - Τομέας Ενημέρωσης και Εκπαίδευσης ISBN: 978-960-214-935-5

Ο αρχιτέκτονας Μνησικλής συνέλαβε την ιδέα μιας μεγαλειώδους εισόδου στο Ιερό της Ακρόπολης, η οποία παρουσίαζε πρωτοτυπία ως προς τον τύπο και ως προς τη μορφή. Δεν στέγαζε απλώς τον τοίχο με τις θύρες που ασφάλιζαν το Ιερό αλλά εκτεινόταν σε ευρύχωρη υπόστυλη αίθουσα που είχε προσόψεις με έξι κίονες και αετώματα τόσο προς τα έξω, όσο και προς το εσωτερικό της Ακρόπολης. Από τις τέσσερις αίθουσες που είχε συλλάβει ο αρχιτέκτονας να συνοδεύουν το κεντρικό κτήριο και να στεγάζουν τις εορταστικές

εκδηλώσεις της πόλης, προγραμματίσθηκαν οι δύο και ολοκληρώθηκε μόνο η μία, αριστερά στον ανερχόμενο, γνωστή σήμερα ως Πινακοθήκη από τη χρήση της κατά τη Ρωμαϊκή περίοδο, όταν εκεί εκθέτονταν ζωγραφικοί πίνακες.

Ο Μνησικλής με τη σύνθεσή του αξιοποίησε την άνοδο προς τον βράχο δίνοντας έξαρση στη μνημειακή πρόσοψη του κτηρίου και διαμορφώνοντας ένα σχήμα υποδοχής με τις πλάγιες πτέρυγες. Πρωτοτύπησε ως προς τον ρυθμό γιατί σε ένα δωρικού τρόπου κτήριο προσέθεσε ιωνικούς πανύψηλους κίονες, σε δύο σειρές στην υπόστυλη αίθουσα, ορατούς από έξω ενώ διαμόρφωσε μία φατνωματική οροφή εξ ολοκλήρου από μάρμαρο, εξαιρετικής μεγαλοπρέπειας. Δεν υπήρχε γλυπτικός διάκοσμος. Το μνημείο έγινε το πρότυπο για άλλα πρόπυλα κατά την ελληνιστική και τη ρωμαϊκή περίοδο.

Η ανέγερση των Προπυλαίων άρχισε ευθύς μετά τον Παρθενώνα το 437 π.Χ. και σταμάτησε μετά από έξι χρόνια, λόγω του Πελοποννησιακού πολέμου. Πολλές λεπτομέρειες μαρτυρούν ότι το κτήριο δεν ολοκληρώθηκε ποτέ. Μικρές τροποποιήσεις έγιναν κατά τη βυζαντινή περίοδο στα Προπύλαια, που υποδέχονταν ότι χρησίμευσαν ως κατοικία του Μητροπολίτη Αθηνών. Ένα παρεκκλήσι κτίσθηκε στα ανατολικά της Πινακοθήκης.

Αργότερα κατά τη Φραγκοκρατία, έγιναν τροποποιήσεις στην οχύρωση με το κλείσιμο των μετακιονίων της πρόσοψης και τη διαμόρφωση πλάγιας εισόδου με διαδοχικούς τοίχους και πύλες. Παράλληλα σε συνδυασμό με την οχύρωση της Ακρόπολης, τα Προπύλαια διαμορφώθηκαν σε Δουκικό παλάτι και ένας πανύψηλος πύργος, που δεν σώζεται πια, υψώθηκε στη νότια πτέρυγα.

Κατά το διάστημα της Τουρκοκρατίας μία έκρηξη πυρομαχικών το 1640 ερείπωσε την κεντρική αίθουσα και κατέστρεψε εν μέρει τη δυτική πρόσοψη.

Μετά την Επανάσταση, την κατεδάφιση των νεότερων οχυρώσεων και τη διαλογή του αρχαίου υλικού έγιναν στερεωτικές εργασίες (Κ. Πιπτάκης, Α.Ρ. Ραγκαβής) και αργότερα αναστηλωτικές από το Ν. Μπαλάνο. Αυτός αφ' ενός αποκατέστησε (1909-1915) έναν από τους ιωνικούς κίονες της κεντρικής αίθουσας και τμήμα της φατνωματικής οροφής και αφ' ετέρου συμπλήρωσε την ανατολική δωρική πρόσοψη του κτηρίου. Τα έργα του Ν. Μπαλάνου είχαν

Τα Προπύλαια από την ανατολική πλευρά πριν και κατά τη διάρκεια της αποκατάστασής τους.

τα γνωστά από τον Παρθενώνα μειονεκτήματα ως προς τα νέα υλικά και ως προς τη μεταχείριση του αρχαίου υλικού. Ο Α. Ορλάνδος το 1953 αναστήλωσε τμήμα της νότιας πτέρυγας των Προπυλαίων και διαμόρφωσε την ελικοειδή άνοδο προς την είσοδο, που χρησιμοποιείται και σήμερα.

Οι **σωστικές επεμβάσεις**, που έγιναν στα Προπύλαια περιλαμβάνουν την απαλλαγή από τα οξειδωμένα σιδηρά στοιχεία των προηγούμενων αναστηλώσεων, τη δομική αποκατάσταση και συντήρηση των αρχιτεκτονικών μελών και την επανένταξή τους στο μνημείο. Αυτά είχαν ως προϋπόθεση την αποσυναρμολόγηση όλων των μελών της προηγούμενης αναστήλωσης, στην ανατολική πρόσταση, στη στοά της, στους ιωνικούς κίονες, στη φατνωματική οροφή της κεντρικής αίθουσας και στο νότιο τοίχο της ανατολικής στοάς. Η επέμβαση άρχισε το 1990 αφού προηγήθηκαν αφ' ενός η άρση της ετοιμορροπίας ενός επιστυλίου της ανατολικής όψης (1981-82) και αφ' ετέρου η προετοιμασία του εργοταξίου και η έρευνα χιλιάδων θραυσμάτων διασπάρτων στον χώρο ή προσωρινά αποθηκευμένων σε μία βυζαντινή δεξαμενή στα βορειοανατολικά του μνημείου. Η αναγνώριση, η συναρμολόγηση, η συμπλήρωση και η συγκόλληση πολλών από τα θραύσματα αυτά απέδωσε αρκετές ολοκληρωμένες φατνωματικές πλάκες της μαρμάρινης οροφής, τόσο της ανατολικής στοάς όσο και της κεντρικής αίθουσας.

Στις σωστικές ενέργειες πρέπει να προστεθεί η επιτόπου δομική συντήρηση με ενέματα του μεγάλου ανωφλίου του θυραίου τοίχου.

Ένα ειδικό πρόβλημα προέκυψε από το ιωνικό κιονόκρανο της προηγούμενης αναστήλωσης, το οποίο προερχόταν από τη συνένωση τμημάτων τεσσάρων διαφορετικών κιονοκράνων και αποσύρθηκε στο Μουσείο.

Στον τομέα της επιφανειακής **συντήρησης** του μαρμάρου πραγματοποιήθηκε σημαντική εργασία στους κορμούς των ιωνικών κίωνων της κεντρικής αίθουσας, στους ορθοστάτες της Πινακοθήκης και σε όσα αρχαία αρχιτεκτονικά μέλη αποσυναρμολογήθηκαν.

Στα **έργα αναβάθμισης** των Προπυλαίων εντάσσεται η επέκταση της αναστήλωσης των μαρμάρινων οροφών της κεντρικής αίθουσας την οποία έκανε δυνατή η ανάκτηση πολλών φατνωματικών πλακών. Με δύο νέους σπονδύλους έγινε η συμπλήρωση ενός ακόμα ιωνικού κίονα και κατασκευάσθηκαν τα απαραίτητα αντίγραφα των δύο ιωνικών κιονοκράνων με νέο μάρμαρο. Ανάλογη επέκταση της φατνωματικής οροφής έγινε στην ανατολική στοά. Υπάρχουν δυνατότητες ακόμα μεγαλύτερης αναβάθμισης των Προπυλαίων με την αποκατάσταση εν μέρει ή και εν όλω της Πινακοθήκης.

Προσωρινές και αναστρέψιμες κατασκευές κάνουν δυνατή τη χρήση των Προπυλαίων ως μοναδικής εισόδου στην Ακρόπολη.

Στον τομέα των **ερευνών** σημειώνεται η εξαντλητική μελέτη της μεσαιωνικής μορφής των Προπυλαίων, η αναγνώριση έξι ενοτήτων θραυσμάτων των ιωνικών κιονοκράνων που θα εκτεθούν στο Μουσείο της Ακρόπολης και η μελέτη της ανωδομής των οροφών και της στέγης της βόρειας πτέρυγας.

Ο ναός της Αθηνάς Νίκης πριν και κατά τη διάρκεια της αποσυαρμολόγησής του.

Ο ναός της Αθηνάς Νίκης κατά και μετά την επανασυαρμολόγησή του.

Ο ναός αποσυαρμολογήθηκε στο σύνολό του, συνολικά 319 αρχιτεκτονικά μέλη, εξυγιάνθηκαν, συντηρήθηκαν και συμπληρώθηκαν, όπου αυτό ήταν σκόπιμο. Διορθώθηκαν παρατοποδετήριες προηγούμενων αναστηλώσεων.

Αποσυαρμολόγηση του κιονοκράνου και μετακίνηση του μονολιθικού κορμού ενός κίονα του ναού της Αθηνάς Νίκης.

Οι μονολιθικοί κίονες του ναού μετακινήθηκαν από την ανατολική στη δυτική πλευρά και αντίστροφα ώστε να επανέλθουν στην αρχική τους θέση.

Τμήματα του αρχαϊκού πώρινου ναΐσκου κάτω από το δάπεδο του ναού της Αθηνάς Νίκης.

Η νέα μεταλλική εσχάρα του ναού της Αθηνάς Νίκης.

Συντηρήθηκαν και αναδειχθηκαν τα λείψανα του αρχαϊκού πώρινου ναΐσκου που βρισκόταν κατά 1.80 μέτρα χαμηλότερα από το δάπεδο του ναού και βελτιώθηκε η επισκεψιμότητα του υπογείου χώρου. Δημιουργήθηκε νέα μεταλλική εσχάρα από ανοξείδωτο χάλυβα που αντικατέστησε την πλάκα από οπλισμένο σκυρόδεμα. Στην εσχάρα στηρίζεται μετά την αποκατάσταση το μαρμάρινο δάπεδο του ναού.

Άποψη της γλυπτής ζωφόρου του ναού της Αθηνάς Νίκης μέσα στο Μουσείο της Ακρόπολης. (Τ.Σ.)

Άποψη του ανάγλυφου θωρακίου του ναού της Αθηνάς Νίκης μέσα στο Μουσείο της Ακρόπολης. (Τ.Σ.)

Απομακρύνθηκε η γλυπτή ζωφόρος από το μνημείο και προστατεύθηκε στο Μουσείο, ενώ τη θέση της πάνω στο μνημείο πήρε ακριβές χυτό αντίγραφο από τεχνητό λίθο. Πραγματοποιήθηκε ανασύνθεση μέσα στο μουσείο των δρασμάτων του μαρμάρινου θωρακίου που περιέτρεχε τον προμαχώνα.

Άποψη του ναού από τα βορειοανατολικά κατά τη διάρκεια της αποσυαρμολόγησής.

© ΥΠΠΟΤ - Υπηρεσία Συντήρησης Μνημείων Ακρόπολης - Τομέας Ενημέρωσης και Εκπαίδευσης ISBN: 978-960-214-935-5

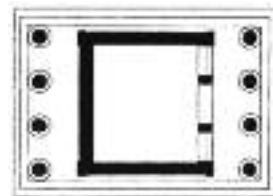
Άποψη της βορειοανατολικής πλευράς του ναού πριν την αποσυναρμολόγησή του.

Ο ναός της Αθηνάς Νίκης μετά την αποσυναρμολόγησή του.

Ο ναός της Αθηνάς Νίκης μετά την επανασυναρμολόγησή του.

Ο ναός της Αθηνάς Νίκης κτίσθηκε από πεντελικό μάρμαρο επάνω σε έναν προμαχώνα στα νοτιοδυτικά των Προπυλαίων μεταξύ των ετών 427 και 423 π.Χ. Αποδίδεται στον αρχιτέκτονα Καλλικράτη. Είναι μνημείο ιωνικού ρυθμού, μικρών διαστάσεων και απλούστατο ως προς τον τύπο, με τέσσερις κίονες στην ανατολική και άλλους τέσσερις στη δυτική πλευρά. Είχε πλούσιο γλυπτικό διάκοσμο στην ιωνική ζωφόρο (σήμερα στο Μουσείο), στα αετώματα (διασώθηκαν μόνο λίγα θραύσματα) και στο περίτεχνο στηθαίο με παραστάσεις Αθηνάς και Νικών που περιέτρεχε τον προμαχώνα (τμήματά του σήμερα στο Μουσείο).

Ο ναός κατά τον Μεσαίωνα περικλειόταν από το τείχος που υπερύψωσε τον προμαχώνα και έτσι διατηρήθηκε σε πολύ καλή κατάσταση. Οι Τούρκοι καταστρέφοντας το δάπεδο δημιούργη-

σαν υπόγεια πυριτιδαποθήκη και το 1687 τον αποσυναρμολόγησαν και ενσωμάτωσαν το σύνολο των μελών του σε νέες οχυρώσεις της δυτικής πλευράς της Ακρόπολης. Αργότερα ο λόρδος Έλγιν απέσπασε και πήρε ένα τμήμα της ζωφόρου.

Μετά την κατεδάφιση των Τουρκικών οχυρώσεων και την περισυλλογή των μελών του ο ναός αναστηλώθηκε δύο φορές (L. Ross, Ch. Hansen 1835, K. Πιπτάκης 1834-44 και N. Μπαλάνος 1935-39, A. Ορλάνδος 1939-40). Οι επεμβάσεις αυτές είχαν ως αποτέλεσμα την απώλεια σημαντικού μέρους της αυθεντικότητάς του, με αδέξιες απολαξεύσεις και συμπληρώσεις διαφόρων μελών, χρήση τσιμεντών, παρατοποθετήσεις άλλων και ατελείς εδράσεις μεταξύ τους. Για τις συνδέσεις των μελών είχε χρησιμοποιηθεί ορείχαλκος και όχι σίδηρος.

Στα νέα προγράμματα της ΥΣΜΑ **σωστικό** χαρακτήρα για τον ναό της Αθηνάς Νίκης είχε μόνον η απομάκρυνση της γλυπτής

ζωφόρου (το 1998) και η φύλαξή της στον ελεγχόμενο χώρο του Μουσείου δεδομένου ότι δεν υπήρχαν εδώ οξειδωμένα σιδηρά στοιχεία των προηγούμενων αναστηλώσεων.

Κατά τη νέα επέμβαση στο πλαίσιο της **αναβάθμισης** του μνημείου, έγινε αποσυναρμολόγηση του συνόλου, συντήρηση των λειψάνων του αρχαϊκού πώρινου ναίσκου που είχε βρεθεί κατά 1,80 μ. χαμηλότερα, στην ίδια θέση, αντικατάσταση του συστήματος σιδηροδοκών που έφερε τη βορειοανατολική γωνία από νέα εσχάρα ανοξειδωτου χάλυβα, εξυγίανση και συντήρηση περίπου 300 αρχιτεκτονικών μελών, συμπληρώσεις τους όταν αυτό ήταν σκόπιμο, και νέα αναστήλωση με τη διόρθωση παρατοποθετήσεων της προηγούμενης αναστήλωσης. Συμπληρωματικές αναστηλώσεις έγιναν στα γείσα, τις σίμες και το ανατολικό αέτωμα του ναού. Στη θέση της ζωφόρου τοποθετήθηκε ακριβές χυτό αντίγραφο από τεχνητό λίθο.

Στον τομέα της **συντήρησης** όλα τα μέλη του ναού πριν από τη νέα τοποθέτησή τους συντηρήθηκαν συστηματικά.

(Αρχείο ΥΣΜΑ)

Γενική άποψη του χώρου της Ακρόπολης από τα Προπύλαια, προς τα ανατολικά πριν και μετά τη δημιουργία του διαδρόμου που προστατεύει το βράχο από τα βήματα των επισκεπτών.

Ο φυσικός βράχος και τα τείχη της Ακρόπολης από τη βορειοανατολική και από τη νότια πλευρά.

Αεροφωτογραφία της περιοχής του Αρρηφορίου πριν και μετά την κατάχωση του μνημείου με σκοπό τη διατήρησή του. (Β.Μ.)

Διάσπαρτα αρχιτεκτονικά μέλη και θραύσματα τακτοποιημένα στον χώρο βόρεια του παλιού Μουσείου της Ακρόπολης.

Ο ανελκυστήρας για τα άτομα με ειδικές ανάγκες στην Ακρόπολη. (Τ.Σ.)

Διάσπαρτα αρχιτεκτονικά μέλη και θραύσματα στον χώρο νοτιοδυτικά του Ερεχθείου.

Ο φυσικός βράχος κάτω από τη νοτιοανατολική γωνία του τείχους της Ακρόπολης. Ξύλινα ικριώματα του έργου σπερώσης.

Ο βράχος της Ακρόπολης είναι ένα μνημείο του φυσικού περιβάλλοντος, ένα τοπόσημο του αστικού τοπίου των Αθηνών, ένα ιστορικό μνημείο καθ' αυτό, τόπος εναποθέσεων αρχαίων μελών και συγχρόνως το άμεσο περιβάλλον των κλασικών αρχιτεκτονικών μνημείων. Ας σημειωθεί ακόμα ότι οι αρχαιολογικές έρευνες των δύο προηγούμενων αιώνων αφαίρεσαν τις αρχαίες επιχώσεις, εξέδεσαν τα θεμέλια των κτηρίων στη φθορά και δημιούργησαν μια δύσβατη επιφάνεια του βράχου.

Όλα αυτά δημιουργούν σύνθετα προβλήματα διαχείρισης τα οποία επιδεινώθηκαν με την εγκατάσταση εκτεταμένων εργοταξίων για τις ανάγκες των έργων και με την ταχύτατη αύξηση του αριθμού των επισκεπτών κατά τα τελευταία χρόνια.

Τα εργοτάξια εξυπηρετήθηκαν με παραπήγματα, ικριώματα, ένα αναβατόριο στην νοτιανατολική γωνία του βράχου, γερανογέφυρες σε όλα τα μνημεία, δάπεδο εργασίας και δύο γεραμούς στον Παρθενώνα. Όλα αυτά είναι προσωρινά, αλλά επιβαρύνουν το άμεσο περιβάλλον των μνημείων επί τριάντα σχεδόν χρόνια.

Για την προστασία από τη **φθορά που προκαλούν τα βήματα** των επισκεπτών αφ' ενός απαγορεύτηκε η είσοδος στα μνημεία και αφ' ετέρου δημιουργήθηκαν διάδρομοι από ελαφρό σκυρόδεμα, αναστρέψιμοι με την παρεμβολή πλαστικού φύλλου.

Χαρακτηριστικό παράδειγμα σωστικής επέμβασης υπήρξε η **κατάχωση του "Οίκου των Αρρηφόρων"** όπου σώζονταν μόνον τα θεμέλια κατασκευασμένα από ευπαθή πωρόλιθο που παρέμενε εκτεθειμένος στον παγετό και τον άνεμο, δεδομένου ότι ολόκληρη η ανωδομή του έχει καταστραφεί. Κρίθηκε ότι θα διατηρηθεί αποτελεσματικά μόνο αν καταχωσθεί, αφού προηγουμένως τεκμηριωθεί και μελετηθεί.

Γενική άποψη του Βράχου της Ακρόπολης από τα δυτικά. (Σ.Γ.)

Ένα πολύ μεγάλο πρόβλημα του αρχαιολογικού χώρου της Ακρόπολης αποτελούσαν τα χιλιάδες **θραύσματα μαρμαρίνων και πώρινων αρχιτεκτονικών μελών και επιγραφών**, τα οποία είναι κατεσπαρμένα σχεδόν σε όλη την έκτασή της. Από το 1980 γίνεται προσπάθεια καταγραφής, αναγνώρισης και προστασίας τους, η οποία απέδωσε ένα σημαντικό αριθμό μελών, χρήσιμων στην αποκατάσταση των μνημείων και ευρημάτων μεγάλης σημασίας για την έρευνα ή τον εμπλουτισμό του Μουσείου.

Ήδη έχουν γίνει **μελέτες για την τεχνική αποκατάσταση της στάθμης του εδάφους** της Ακρόπολης, όταν ολοκληρωθούν τα έργα, απομακρυνθούν οι εγκαταστάσεις των εργοταξίων και τακτοποιηθούν τα διάσπαρτα θραύσματα σε στεγασμένους χώρους.

Οι φυσικοί **βράχοι της ανατολικής και της νότιας κλιτύος** στους οποίους εν μέρει στηρίζεται το αρχαίο και το νεότερο τείχος της Ακρόπολης στερεώθηκαν (1980-1993) με αγκυρώσεις από ανοξείδωτο χάλυβα και ενέματα. Ήδη βρίσκεται σε εξέλιξη ένα μεγάλο πρόγραμμα τεκμηρίωσης με σύγχρονη τεχνολογία όλων των τειχών που περιβάλλουν την Ακρόπολη και πολλαπλής καταγραφής των μικρομετακινήσεων κυρίως του αρχαίου τείχους, του κτισμένου από λαξευτή τοιχοποιία, που παρουσιάζει ρηγμάτα και διαβρώσεις από τους σεισμούς και τα νερά της βροχής.

Αξίζει να σημειωθεί τέλος ότι το 2004 δημιουργήθηκε ένας **ανελκυστήρας** για άτομα με ειδικές ανάγκες στη βόρεια πλευρά της Ακρόπολης.